

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

MIKÄ ON TARINAMME?

Syksyn webinaarissa
pohdittiin kirjastojen
markkinointia

STKS:N TALOUS

Budjetin tasapainottamisessa
keskustellaan myös
Signumista

KIRJASTOJEN STRATEGIAT

Katsaus eri kirjastotoimijoiden
suunnitelmiin 2020-luvulla

PALVELUMUOTOILU

Kokemuksia asiakaslähtöisestä
tilaudistuksesta SKS:n
kirjastossa

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)

<http://www.stks.fi/>

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Päivi Kaiponen

Helsingin yliopiston kirjasto
PL 56, 00014 Helsingin yliopisto
palvi.kaiponen@helsinki.fi
Puh. +358 05 415 1671

Sihteeri

Tuula Hurskainen

Suomen ympäristökeskus /
Tietopalvelu
PL 140, 00251 Helsinki
tuula.hurskainen@syke.fi
Puh. 0295 251 191, 0400 148 862

Signumin päätoimittaja

Juuso Ala-Kyyny

juuso.ala-kyyny@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa

minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills

mail@petrills.com

Tilauhinnat

Suomi 50€

Muut maat 60€

Irtonumero 6€, lähetysmaksu 4€

Tilaukset

Tarja Hämäläinen

tarja.hamalainen@helsinki.fi

Paino

Grano Oy

ISSN 0355-0036

SIGNUM

1/2021

Tässä numerossa

Pääkirjoitus

3

Tulevaisuus ilman
kirjastoja ja kultamunia
munivat kirjastot

6

Tieteelliset kirjastot vuonna
2030 – katsaus keskeiseen
strategiatyöhön

16

Sattumaa ja uteliaisuutta
– Maria Forsmanin
mietteitä työurastaan

30

Uutisia lyhyesti

35

Katsaus seuran
toimintaan talouden
näkökulmasta

4

Vaka, vanha,
asiakkaillemme muotoiltu
– kokemuksia palvelumuotoilusta
SKS:n kirjastossa

11

Kansalliskirjaston
tutkijapalveluita kehitetään
vertaisoppimalla

26

Kirja-arvostelu:
Kirjastotyön arvostusta
rakentamassa

33

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND | THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

TIEDON HINTA 2.0

Miksi pääsy tieteellisiin tutkimusjulkaisuihin on niin kallista? Tätä kysyy Bo-Christer Björk tuoreessa artikkelissaan, joka löytyy ajan hengen mukaisesti final draft -versiona DHancken-julkaisuarkistosta.

Artikkeli alkaa melkein nostalgisissa tunnelmissa, viittauksella yli 30 vuotta kestäneeseen *kuumaan debattiin* tieteellisten julkaisujen hinnasta ja hinnoittelukriisistä, jolla tarkoitetaan jatkuvasti – ja ilman näkyviä perusteita – kohoavia lehtikustannuksia.

Björk hahmottelee artikkelissaan syitä hintakehitykselle, jonka perustaa ei ehkä tulisi etsiä niinkään markkinoiden keskittymisestä ja suurista tiedekustantajista, jotka toimivat rationaalisesti omistajilleen voittoa keräten. Sen sijaan juurisyyt näyttävät löytyvän tieteellisen julkaisemisen kulttuurista.

***

Björk lähestyy tiedekustantamisen bisneslogiikkaa liiketaloustieteilijä Michael Porterin viiden kilpailuvoiman mallin kautta, jossa (1) nykyistä kilpailutilannetta tukee tai horjuttaa (2) tavarantoimittajien eli tutkijoiden neuvotteluvoima, (3) asiakkaiden eli tieteellisten kirjastojen neuvotteluvoima, (4) uusien kilpailijoiden uhka ja (5) korvaavien tuotteiden, kuten julkaisuarkistojen tarjoamien final draftien, uhka.

Björkin käydessä läpi voimia ja uhkia pari seikkaa nousee toistuvasti esiin: meritoituminen ja tieteellinen kommunikaatio. Meritoituminen sitoo tutkijoita, joille julkaiseminen tietyissä lehdissä on urakysymys; se sitoo kirjastoja, joiden tehtävä on hankkia tietyt lehdet (open accessilla tai ilman); se

estää uusia tulijoita, koska ne joutuvat rakentamaan arvostuksensa tyhjästä. Trendikkäistä final drafteistakaan ei ole kilpailutilanteen horjuttajaksi, mutta niillä saadaan edes itse tuotettu tutkimus talteen ja saataville.

Meritoituminen typistetään usein metriikaksi – lehtirankingeiksi, impact factoreiksi ja h-indeksiksi – mutta tieteellinen kommunikaatio on monimuotoista vuorovaikutusta vertaisten kesken. Siinä sekoittuvat meritoitumiset, metriikat, brändit, tiedonvälitys, tiedon löytyminen, laadun luomisen käytännöt, yhteisöllisyys, historia ja muu. Ja lopulta kyse on siitä, missä julkaisukanavassa on totuttu julkaisemaan.

***

Tällä hetkellä kirjastokonsortiot eri puolilla maailmaa solmivat ”lue ja julkaise” -tyyppisiä transformatiivisia sopimuksia, joissa lehtitilausten rinnalle neuvotellaan avoimen julkaisemisen diilejä konsortion tutkijoille.

Björkin tarkastelussa nämä transformatiiviset sopimukset jäävät loppupohdintoihin ja lupaavan uuden strategian tasolle: yleistyessään ne saattavat muuttaa hallitsevien tiedekustantajien tilausmaksulliset lehdet *saman tulovirran* tuoviksi open access -lehdiksi.

Näin saatetaan palata siihen, mistä lähdettiin liikkeelle eli hintaan – avoimen julkaisemisen hintaan. Transformaation eli open access -siirtymän jälkeisen ajan avainkysymyksiä on, kasvaako tiedeyhteisön neuvotteluvoima, ja miten paljon se kasvaa, jos tieteellisen julkaisemisen kulttuuri muuten pysyy ennallaan.

KATSAUS SEURAN TOIMINTAAN TALOUDEN NÄKÖKULMASTA

Suomen tieteellisen kirjastoseuran hallituksen kokousten yhtenä kestoaiheena viime kuukausien aikana on ollut talous. Toimenpiteitä heikentyneen talouden tasapainottamiseksi on jo tehty, ja tätä työtä jatketaan. Hallituksessa on käynnistetty keskustelu myös Signumin tulevaisuudesta eli siitä, missä muodossa lehti jatkaa toimintaansa tulevaisuudessa. Tähän keskusteluun kutsutaan myös jäsenistö mukaan kevään aikana.

Seuran kevät- ja syyskokouksien yhteydessä on ollut esillä seuran taloustilanne ja sen tuomat haasteet toiminnalle. Seurasta on viime aikoina eronnut erityisesti eläköitymisten myötä runsaasti pitkäaikaisia jäseniämme ja uusien jäsenten hankinta seuratoimintaan on tunnetusti nykyisin haasteellista. Olemme muiden tsv:n jäsenseurojen suunnalta kuulleet samaa viestiä. Tässä yhteydessä haluamme kiittää pitkäaikaisia jäseniämme tuesta seuran kehittämiseksi ja toiminnalle.

Jäsenmaksut talouden kivijalka

Seuran toiminta nojaa vahvasti jäsenmaksutuottoihin. Toisin kuin esim. Suomen kirjastoseura, oma seuramme ei saa suoraa toimintatukea valtion varoista. Saamme tsv:n kautta tukea ainoastaan kansainvälisten seurojen IFLA:n, LIBER:in ja UKSG:n jäsenmaksuihin. Seuran tilikauden tulos on muutaman vuonna ollut merkittävästi tappiolla. Tappioiden syinä ovat olleet sekä yksittäiset kertaluonteiset tapahtumat ja tilanteet, mutta myös maksamattomat

jäsenmaksut, jotka rasittavat seuran taloutta merkittävästi. Seuran talous tuleekin saada tasapainoon mahdollisimman nopeasti. Huomionarvoista on, että suurin osa työelämän ulkopuolella olevan jäsenen jäsenmaksusta ja varsinaisen jäsenen jäsenmaksustakin yli puolet menee jäsenlehti Signumin kustannuksiin.

Korona-aika on vähentänyt seuran tuloja koulutustoiminnan osalta, mikä osaltaan vaikuttaa negatiivisesti talouskehitykseen. Samanaikaisesti kulut jatkavat kasvuaan. Tieteiden talo on menossa remonttiin kesällä 2021 ja sen yhteydessä joudumme järjestämään mm. seuran postin vastaanoton uudelleen. Otamme seuran käyttöön maksullisen postilokero-osoitteen, koska uudistetuissa tiloissa ei enää jatketa nykyisen kaltaista postin vastaanottoa tuttuun Kirkkokadun osoitteeseen.

Signumin tulevaisuudesta kysely

Seurassa on jo ryhdytty toimenpiteisiin talouden tasapainottamiseksi

mm. järjestemällä seuran ja Karl Erik Henrikssonin rahaston kirjanpidot uudelleen seuran itse hoidettavaksi. Samalla on otettu käyttöön digitaalinen toimintaympäristö, mikä mahdollistaa jäsenten entistä paremman mahdollisuuden osallistua yhteiseen toimintaan paikkakunnasta riippumatta.

Hallituksen keskuudessa on keskusteltu vakavasti siitä, onko painetulla Signumilla vielä tulevaisuutta? Laadultaan korkeatasoisen ja ammattitaitoisesti toimitetun alamme julkaisun on katsottu olevan merkittävä jäsenetu, joka kolahtaa säännöllisin väliajoin jäsenten ja tilaajien postilukusta. Signumin ulkoasu uudistettiin jokin aika sitten ja se on saanut jäsenistöltämme hyvää palautetta. Kuitenkin postimaksujen jatkuva kohoaminen rasittaa seuran budjettia lehden painatuskustannusten ohella. Painatuskustannusten kohoamista olemme pyrkineet hillitsemään pienentämällä Signumin painosmäärää.

Hallituksen piirissä onkin päätetty järjestää Signumin tulevaisuuden vaih-

toehdoista jäsenkysely tänä keväänä. Kyselyssä kartoitetaan jäsenten toivetta jatkossa saada edelleen jäsenlehti painettuna tai sille mahdollisia vaihtoehtoja. Muistathan vastata kyselyyn!

Uusia jäseniä seuran toimintaan

Aktiivinen jäsenoiminta ja uudistuva jäsenyö korostuvat entisestään yhä nopeammin muuttuvassa toimintaympäristössä. Toivommekin jokaiselta jäseneltämme aktiivisuutta seuran toiminnan merkityksen esiintuomisessa sekä uusien jäsenten houkuttelemisessa ja kutsumisessa mukaan seuran toimintaan.

Myös uusien toimintaideoiden tuominen hallituksen tietoon on erityisen toivottavaa, joko olemalla yhteydessä suoraan hallituksen jäseniin, toimihenkilöihin tai tuomalla ne esiin seuran vuosikokousten yhteydessä. Seuran vahvuutena on aina ollut kyky uudistua – se tapahtuu jäsenistön eli meidän kaikkien toimeliaisuuden kautta.

PÄLVI KAIPONEN
puheenjohtaja

SINIKKA LUOKKANEN
varapuheenjohtaja
Suomen tieteellinen kirjastoseura

TULEVAISUUS ILMAN KIRJASTOJA JA KULTAMUNIA MUNIVAT KIRJASTOT

Suomen tieteellisen kirjastoseuran marraskuinen verkkoseminaari tarjosi monisyistä pohdittavaa ja käytännön vinkkejä kirjastojen markkinointiin ja viestintään liittyen. Tilaisuuden pääpuhujat, professori Alf Rehn ja kirjastokonsultointia tekevä Zuzana Helinsky, lähestyivät kirjastomarkkinointia hyvin eri näkökulmista. Toisaalta puheenvuorot leikkasivat samoja ennakkoluottoman arvioinnin, kokeiluihin uskaltautumisen ja kirjastotoiminnan vaikuttavuuden teemoja, jotka tarjoavat visioinnin ja suunnittelun lähtöpisteitä erilaisille organisaatioille.

Taistelu huomiosta pakottaa tieteelliset kirjastot ja tietopalvelut miettimään, miten tavoittaa tehokkaasti palveluiden käyttäjät. Tavoitteena ei ole vain informoida tarjolla olevista palveluista, vaan rakentaa myös kuvaa kirjastosta ja tietopalvelusta toimijana tässä ajassa ja tulevaisuudessa.

Tähän tapaan voisi tiivistää Suomen tieteellisen kirjastoseuran marraskuisen verkkoseminaarin antia. *Kirjasto kumppanina – viestinnän onnistumisia ja epäonnistumisia* -seminaarissa olivat puhumassa professori Alf Rehn (Syddansk Universitet) ja kirjastojen markkinoinnista kirjoittanut Zuzana Helinsky (zh consulting). Kommenttipuheenvuoron

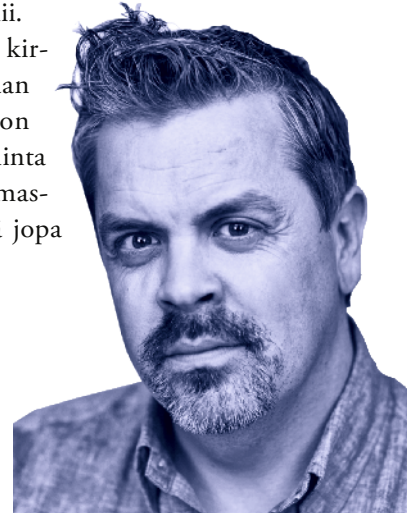
Rehnin esitykseen esitti Vaasan Tritonia-tiedekirjaston johtaja ja Suomen yliopistokirjastojen verkoston puheenjohtaja Anne Lehto ja Helinskyn esityk-

seen kirjastonjohtaja Heli Kautonen Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta. Seminaariin osallistui 66 kirjastoalan ammattilaista.

Muutos ei ole takanapäin

Kirjastoissa ja kirjastoalan opinnoissa on jo pitkään mietitty kirjaston identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Yritysten parissa paljon työskennellyt professori Alf Rehn toi tähän keskusteluun oman näkökulmansa esityksessään *Kirjasto kuin lastu lainehilla? Tiedon viestinnän vaaralliset tulevaisuudet*. Hänen mukaansa olennaista on katsoa ulos, sillä ajassa vaikuttavat trendit muokkaavat sitä ympäristöä, jossa kirjasto toimii.

”Ei vain kirjastojen, vaan myös tietoon liittyvä toiminta on muuttumassa – ja ehkä jopa

radikaalimmin kuin kuvittelemme. Olemme taipuvaisia ajattelemaan, että olemme jo nähneet muutoksen, että se on takanapäin”, Rehn toteaa ja jatkaa ajankohtaisella esimerkillä:

”Ihmiset ovat puhuneet koronapandemiasta dramaattisin sanoin. On sanottu, että se on musta joutsen, jotain ennenkuulumatonta. Tämä kaikki on täyttä roskaa: ei tämä ollut mikään musta joutsen. Tämä oli asia, miltei itsestäänselvyys, josta tiesimme 20 vuotta, mutta jolle emme tehneet mitään. Uskon, että on enemmänkin tällaisia asioita, joiden näemme tapahtuvan, mutta joita emme ota huomioon.”

Nykyistä tietoyhteiskuntaa Rehn kuvaa ”aallokkona”, jossa tiedon saanti, määrä, ymmärrys ja jopa tiedon käsite on muutoksessa. Nettitrollit ja salaliittoteoriat taivuttelevat tietoa omien tarkoitusten ajamiseen, mutta taistelua tiedosta käydään myös arkisemmin, erityisesti algoritmien tasolla.

”Kyse on siitä, miten paljon algoritmit jo nyt ohjaavat tietokäyttötymistämme ja miten tämä tulee tulevassa tekoälyn aikakaudessa kärjistyvään vielä enemmän. Kiinnostavaa on kysyä, mikä rooli tiedekirjastoilla on tässä.”

Mikä on kirjaston tarina?

Jokaisella on oma kuvansa kirjastosta: kirjasto on kokoelmat, se on mahdollisuus saada tietoa tai se on tuttu kirjastonhoitaja. Tässä tullaan Rehnin mukaan seminaarin varsinaiseen teemaan, markkinointiin ja viestintään.

”Kirjastot kertovat yleensä hyvin

mielellään uusista projekteista ja uusista palveluista. Kun olemme kertoneet, mitä teemme, olemme markkinoineet ja tehneet viestintää. Tämä on ymmärrettävä mutta hyvin rajallinen tapa ymmärtää viestintä tässä päivässä. Viestintä ei ole vain sitä, että jaamme informaatiota toiminnastamme, vaan sitä, että luomme kuvaa itsestämme, kerromme tarinaa, jossa meillä on selkeä kuva siitä, kuka vie sitä eteenpäin ja kuka sitä kertoo. Tarina alkaa aina siitä, että sinulla on kuva siitä, kuka haluat olla ja mikä on se asema, jonka haluat vallata.”

Rehnin mukaan yritysten markkinointi on nykyään tätä. Ne kertovat, mitä ne haluavat olla – suunnannäyttäjiä, vallankumouksellisia vai arvokkaita ja luotettavia.

Rehnillä ei ole tietenkään vastaus, mitä kirjastojen tulisi olla, mutta pitkin esitystään hän hahmottelee eri rooleja: *Peesaaja* pyrkii seuraamaan tutkijan tarpeita ja tekemään sen mukaan – ”nöyryys voi olla näinä päivinä hyve”. *Johtaja* tietää, mitä tässä ajassa tarvitaan – ”tiedämme, koska meillä on nämä kokoelmat, tekniikat, informaatio ja metriikat”. *Metsästäjä* hakeutuu aktiivisesti asiakkaidensa pariin ja kertoo parhaat vinkit. *Informaatiokuva* kokoaa olemassa olevaa tietoa kiinnostavilla uusilla tavoilla.

Rehnillä on myös suosikkikirjaston, *Wunderkammer*, lapsuuden kirjasto, josta tiesi löytävänsä ihmeellisiä asioita.

”Kovasti toivon, että jotain tällaista – yllättävää, omituista, leikkisää – voi

« « Zuzana Helinsky: ”Markkinointi on sen kertomista, mitä on tarjottavana – se ei ole sen monimutkaisempaa.”

« Alf Rehnin mukaan markkinointi ja viestintä eivät ole ainoastaan sitä, että kerrotaan, missä ollaan jo hyviä, vaan asettumista suurempaan tarinaan.

Kuvaaja: Henry Harrison

si löytyä jälleen. Ulkona markkinoilla on aidosti toive tällaiselle kirjastolle.”

”Vai olisiko kirjasto jotain aivan muuta? Pitäisikö kirjaston radikaalisti uudelleenmääritellä itsensä, tavalla, joka rikkoisi sitä kuvaa, joka kirjastosta on aiemmin ollut?”

Entä jos kirjastoa ei ole?

Mitä pitemmälle Rehnin esitys etenee, sitä enemmän hän siirtää vastuuta kuulijalle. Rehn alleviivaa epävarmuutta toteamalla, että hän ”ei tiedä tulevaisuudesta yhtään mitään” ja että ”kukaan ei tiedä, mitä on tulevaisuuden hyvä viestintä kirjastoille”.

”Yhteiskunnassa, jossa teknologia oikeasti ja radikaalisti tulee muuttamaan sitä, miten teemme työmme, kirjaston on käytävä syvällistä keskustelua siitä, mitä kaikkea se voi olla tulevaisuudessa. Uuden ajan myötä tulevat aina uudet kyvykkyydet. Ne toimijat, jotka ottavat niistä mahdollisimman nopeasti kopin, ovat niitä, jotka pärjäävät parhaiten.”

”Tarvitaanko tulevaisuudessa kirjastoja? Se kylmä tunne, joka teitä nyt kouraisi, on se tärkeä kysymys. On tärkeää katsoa aidosti kaikkia mahdollisia tulevaisuuksia, mukaan lukien sitä, jossa kirjastoja ei enää ole. Miksi? Koska ainoastaan tätä kautta voimme alkaa käydä kehittävä, reflektointia keskustelua, jossa mietitään niitä kyvykkyyksiä, jotka pakottavat meidät samantamamiseen, ja niitä kyvykkyyksiä, jotka voivat uudelleen määritellä sen, mitä tiedekirjasto voi olla.”

Hyvien käytäntöjen rinnalle tarvitaan myös kokeiluja.

”Kaikkein tärkeintä markkinoinnissa ja viestinnässä on nöyryys sen edessä, ettemme tiedä oikeaa tapaa. Ainoa, mitä voidaan tehdä on nöyrästi kokeilla.”

”Tärkeintä on: Tee se”

Omaa kirjastoalan konsulttifirmaa Ruotsissa pyörittävä Zuzana Helinsky lähestyi markkinointiteemaa Rehniä arkisemmasta ja käytännönläheisemmästä näkökulmasta, mutta yhteisiä leikkauspisteitäkin oli. Rehnin kannustaessa nöyrään kokeiluun Helinskin pääviesti oli tekemisen, kokeilemisen, arvioimisen sinnikäs vuorottelu.

”Tärkeintä on: Tee se. On toistettava uudelleen ja uudelleen. Ei riitä, että munii kultamunia – niistä on myös kaakatettava (quackle)”, Helinsky sanoi esityksensä päätteeksi.

Rehnin kääntäessä viestinnän huomiota pois niistä palveluista, joita kirjasto tällä hetkellä tarjoaa, Helinsky paneutui kaikella pieteetillä juuri niihin – tulevia palveluita unohtamatta.

”Meillä on kirjastoissa paljon tarjottavaa, josta asiakkaat eivät tiedä. Tähän tarvitsemme markkinointia. Markkinointia on sen kertomista, mitä on tarjottavana – se ei ole sen monimutkaisempaa”, Helinsky totesi.

Helinskin esityksen perustana oli hänen vuonna 2011 ruotsiksi ilmestynyt teos, *Pieni mutta tärkeä kirja kirjastojen markkinoinnista*, joka on

suomennettu 2012. Alkuun Helinsky listasi kirjastomarkkinoinnin vaatimat perusasiat: rohkeus, sitkeys, näkyvyys ja oikeissa paikoissa – fyysisissä tai virtuaalisissa – oleminen.

”Kirjastolaiset eivät halua epäonnistua, mutta markkinoinnissa epäonnistumisia tulee. Eikä siinä mitään, sitten tehdään joko uudelleen tai toisella tavalla.”

Esityksen – *Marketing to get better mileage from your library resources* – varsinaisen ytimen muodostivat markkinoinnin vaiheiden läpikäyminen. Näitä ovat (1) analyysi eli nykytilanteen kartoitus (”how things are?”), (2) strategia ja suunnittelu eli priorisointi (”what to market?”), (3) taktiikka eli käytännön toteutus (”to whom, when and how to market?”) ja (4) palaute eli opitun dokumentointi (”what is good, what is not good?”).

Analyysi tehtävä ainakin kerran vuodessa

Analyysivaiheessa Helinsky korostaa rehellisyyttä tosiasioiden suhteen. Tätä voi ehkä verrata Rehnin ”kylmiä tunteita” aiheuttaviin kysymyksiin.

”On kysyttävä, miten asiat ovat juuri nyt eikä miten toivomme niiden olevan. Miten näemme kirjaston?”

Helinskyn mukaan kirjastolaisten käyttöön soveltuvat useat tutut analyysimallit, kuten PEST (Political, Economic, Social, Technological), Five Forces Analysis ja SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats).

”Analyysiin voi käyttää mitä ta-

hansa analyysivälinettä. Käytän itse SWOTia, koska se on yksinkertainen. Esimerkiksi uusi teknologia voi olla kirjaston heikkous, jos emme tunne sitä, mutta se voi olla myös mahdollisuus. On hyvä listata uhat, koska kirjoittamalla ne ylös, ne eivät tunnu niin vaarallisilta. Analyysi on tehtävä vähintään kerran vuodessa, koska toimintaympäristö muuttuu.”

Strategiassa erotellaan tähdet ja lemmikit

Strategia on valintojen tekemistä, koska kaikkea voida markkinoida samaan aikaan. Esityksessään Helinsky käy läpi erityisesti Bostonin matriisia, joka tarkastelee palveluita nykyisten ja tulevien tarpeiden – eli markkinoiden – kannalta. Siihen kirjataan kaikki tuotteet ja palvelut, ja ne jaetaan tähtiin (stars), lypsylehmiin (cash cows), kysymysmerkkeihin (question marks) ja lemmikeihin (pets).

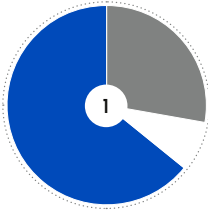
”Tähdet ovat helppo markkinoida. Yliopistokirjastoissa tyypillisiä tähtiä ovat kurssit, työpajat, e-lehdet. Tähtien arvioiminen on hyvä tehdä yhdessä kollegoiden kanssa, koska jokaisella on luultavasti vähän erilainen näkemys tähdistä. Se on hyvä keskustelunaihe.”

”Lypsylehmistä kirjasto tunnetaan, esimerkiksi yliopistokirjastot tunnetaan sähköisistä kokoelmista. Tietenkin tämä vaihtelee kirjastoittain ja muuttuu ajan myötä.”

”On oltavia myös muutamia kysymysmerkkiä, koska ne pitävät yllä

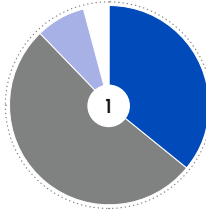

Alf Rehn:
Kirjasto kuin lastu lainehilla?
Tiedon viestinnän vaaralliset
tulevaisuudet.

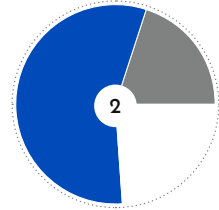
25 vastausta

Zuzana Halinsky:
Marketing to get better
mileage from your library
resources.

25 vastausta

Seminaarissa ehdotettiin säännöllistä keskustelutapaamista kirjastojen markkinoinnista ja tulevaisuudesta. Olisitko kiinnostunut osallistumaan sellaiseen, jos STKS kokeilee tilaisuuden organisoimista.

25 vastausta

- Haluan hyödyntää työssäni
- Sain ideoita ja tarvitsen ehkä työssäni
- Ei ole tarpeellinen itselleni
- En osaa sanoa

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

Kuva 1. Pääpuhujien esitykset samoin kuin kommenttipuheenvuorot saivat hyvää palautetta osallistujilta. Alf Rehnin esityksen ajatuksista arveli hyötävänsä 92 prosenttia vastaajista, Zuzana Helinskyn esityksestä 88 prosenttia.

Kuva 2. Ajatus kirjaston markkinointiteeman jatkamisesta säännöllisissä tapaamisissa sai vastakaikua verkkoseminaarin osallittujilta.

kehitystä. Emme tiedä, miten kysymysmerkit kehittyvät ja yleensä ne vievät paljon aikaa – tämän takia niitä ei voi olla liikaa. Kysymysmerkit voivat olla esimerkiksi uusia teknologioita.”

Vaikein pala ovat lemmikit. Ne ovat palveluja, joista pitäisi luopua.

”Kirjastossa saattaa olla aivan eri näkemyksiä lemmikeistä, koska osa kollegoista on saattanut olla laittamassa alkuun jotain palvelua. Keskustelu on tässä todella olennaista. Lemmikkien löytäminen ei ole helppoa, mutta se on erittäin tärkeää, ja se maksaa vai- van – sitä kautta saadaan aikaa uusille palveluille.”

Toteuttamisesta palautteen kautta uuteen alkuun

Kun on päästy käsitykseen, mitä markkinoidaan, siirrytään toteutukseen.

”Tämä on kaikkein tärkein vaihe. On tärkeää sitouttaa mahdollisimman paljon henkilökuntaa mukaan markkinointiin. Kaikki organisaatiossa eivät ole suoraan tekemisissä asiakkaiden kanssa, mutta tekevät sen mahdolliseksi muille. Olemme usein hyviä ulkoisessa markkinoinnissa, mutta unohdamme sisäisen markkinoinnin.”

Markkinointi tapahtuu erilaisten viestintäkanavien kautta. Helinskyn lista on kattava: uutiskirjeet, sähköpostialertit, sähköpostiviestit, koulutustilaisuudet (kurssit, työpajat), kirjaston tapahtumat, yliopiston tapahtumat, hallinnon tilaisuudet, epäviralliset kohtaamiset ja keskustelut, kirjaston verkkosivut, intranet, yliopiston verkkosivut, virkistystilaisuudet, palveluluettelot, kokoelmakuvaukset, kirjaston tai yliopiston julkaisut, flyerit, chatit, botit...

”Moni kirjasto hyödyntää erittäin hyvin yliopiston tapahtumia kirjaston ja sen palveluiden markkinointiin. Viestinnän avain on se, että meillä on hyvä käsitys siitä, mitä ympärillämme tapahtuu.”

Lopulta, kun on tehty ja kokeiltu, voidaan kysyä, miten meni. Palaute vaatii oman työnsä.

”Ensinnäkin, meidän on kannustettava ja pyydetävä asiakkaita antamaan palautetta. Kirjaston on kysyttävä ja pyydetävä palautetta. Ei kannata odottaa asiakkaiden tekevän sitä itse.”

JUUSO ALA-KYNYN
Helsingin yliopiston kirjasto
juuso.ala-kyyny@helsinki.fi

Tytti Rajahonka ja Emilia Tuohimetsä

VAKA, VANHA, ASIAKKAILLEMME MUOTOILTU – KOKEMUKSIA PALVELUMUOTOILUSTA SKS:N KIRJASTOSSA

Miten palvelumuotoilu ja asiakaslähtöisyys solahtavat tieteelliseen asiantuntijaorganisaatioon, jolla on 190-vuotiset perinteet? SKS:n kirjastossa toteutettiin syksyllä 2019 palvelumuotoiluhanke, jossa suunniteltiin tilauudistus. Mitä opimme asiakaslähtöisyydestä, ja millaisia eväitä palvelumuotoilun lähestymistapa antoi kirjaston tilojen ja palvelujen kehittämiseen?

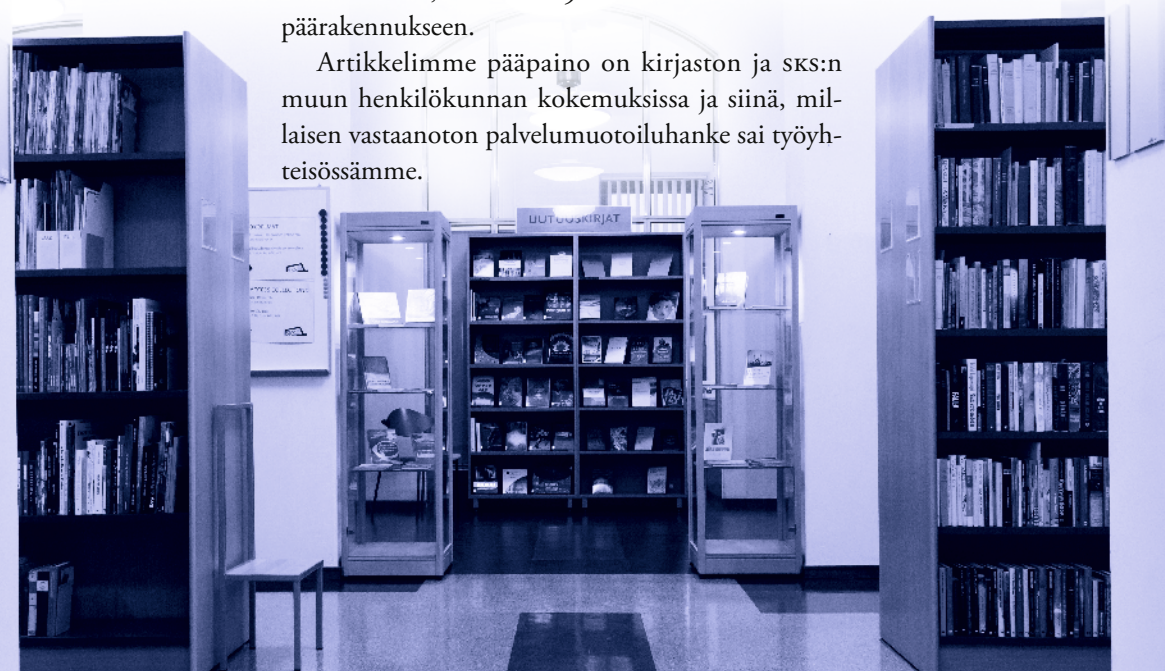
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kirjasto on tieteellinen erikoiskirjasto, jonka keskeisiä aloja ovat kulttuurien tutkimus ja kirjallisuudentutkimus. Kirjasto on kaikille avoin ja sijaitsee Helsingin Kruununhaassa. Asiakkaitamme ovat esimerkiksi tutkijat, opiskelijat ja keskeisalojemme harastajat.

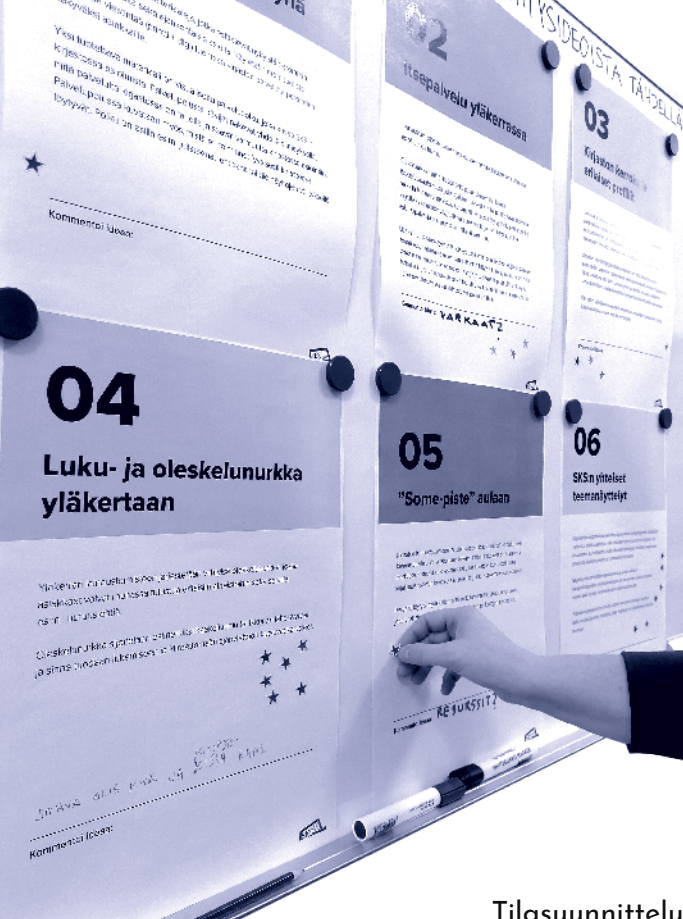
Palvelumuotoiluhankkeemme toteutettiin yhteistyössä palvelumuotoilutoimisto Kuudes Helsingin kanssa. Siinä suunniteltiin kirjaston sisäntulokerrokseen tilauudistus, joka valmistui alkuvuodesta 2020. Tässä artikkelissa kerromme hankkeen etenemisestä erityisesti tilauudistukseen keskittyen. Haasteena oli, miten sovittaa nykypäivän kirjastokävijöiden tarpeet historialliseen, vuonna 1890 valmistuneeseen SKS:n päärakennukseen.

Artikkelimme pääpaino on kirjaston ja SKS:n muun henkilökunnan kokemuksissa ja siinä, millaisen vastaanoton palvelumuotoiluhanke sai työyhteisössämme.

∞ Uudistuksen myötä esimerkiksi uutuuskirjat pääsevät aiempaa paremmin esiin: asiakkaat näkevät ne heti kirjastoon sisään astuttuaan.

Kuva: Gary Wornell.

« Palvelukonseptit asiakkaiden äänestettävänä.

Kuva: Tytti Rajahonka.

Hankkeemme aikana järjestettiin kaksi palvelumuotoilijoiden vetämää kehittämistyöpajaa. Ensimmäiseen työpajaan osallistui kirjaston asiakkaita sekä muutama sks:n henkilökunnan edustaja. Työpajassa selvitettiin asiakkaiden kokemuksia kirjastossa asioinnista vaihe vaiheelta. Välineinä olivat mm. palvelupolkujen laatiminen pienryhmissä sekä näiden polkujen kävely kirjastossa kirjaten osallistujien huomioit talteen.

Toisessa työpajassa työstimme kirjaston henkilökunnan kesken ratkaisuja asiakastyöpajassa kiteytyneisiin kehittämissideoihin. Näistä valittiin kuusi ratkaisuehdotusta jatkoon asiakasvalidointiin eli kirjaston kävijöiden äänestettäväksi. Nämä uudet palvelukonseptit huomioitiin Kuudes Helsingin laatimassa sisustussuunnitelmassa.

Hankkeen aikana palvelumuotoilijat myös havainnoivat ja haastattelivat kirjaston kävijöitä. Kirjaston asiakaspalvelijat puolestaan selvittivät asiakkaiden kulkureittejä sekä työpisteiden käyttöä. Kokosimme myös asiakastietoa eri lähteistä ja hahmottelimme asiakasprofieja.

Kysely kirjaston henkilökunnalle ja muiden osastojen kollegoille

Palvelumuotoiluhankkeen päättymisen jälkeen halusimme selvittää, miten hanke näyttäytyi kirjaston henkilökunnalle ja sks:n muille osastoille. sks:ssa on noin 80 työntekijää, joille tiedotimme hankkeesta esimerkiksi sks:n

Tilasuunnittelu palvelumuotoilun keinoin: työpajoja, havainnointia ja asiakkaiden kuulemist

Mikä tekee tilauudistuksen suunnittelusta nimenomaan palvelumuotoilua? Yleisesti palvelumuotoilulla (engl. service design) tarkoitetaan palvelujen kehittämistä yhdessä niiden käyttäjien kanssa. Päämääränä on parantaa käyttäjän palvelukokemusta. (Palvelumuotoilun määritelmästä ks. esim. Mager 2008.)

Suomalaisissa kirjastoissa palvelumuotoilua on hyödynnetty erityisesti tilasuunnittelussa (ks. esim. Linnanketo 2015). Meidän tilauudistustarpeemme lähtökohdانا oli itsepalvelumahdollisuuksien parantaminen kirjaston käytntikerroksessa.

yhteisissä tapaamisaamuissa ja intranetin uutisissa.

Lähetimme maaliskuussa 2020 sähköpostikyselyn 14 henkilölle. Vastanottajiin kuului kirjaston koko henkilöstö ja muilta sks:n osastoilta valitsemiamme henkilöitä niin, että eri osastot olivat monipuolisesti edustettuina. Saimme yhteensä seitsemän vastausta, joita esittelemme seuraavissa luvuissa. Kerromme myös omia kokemuksiamme hankkeesta ja valotamme jatkosuunnitelmiamme.

Palvelumuotoilu - melkoisen uutta meille!

Palvelumuotoiluajattelu oli organisaatiossamme uutta. Huomasimme jo hankkeen alussa, että meidän oli tarpeen ymmärtää itse ja auttaa muita ymmärtämään, mistä palvelumuotoilussa on kyse. Vastaaajistamme vain kahdella oli aiempaa kokemusta palvelumuotoilusta.

Palvelumuotoilu koettiin kiinnostavaksi ja jännittäväksi tavaksi tehdä kehittämistyötä. Vastaaajat näkivät yhtenä hankkeen tärkeimpänä asiona sen aikana saadut uudet näkökulmat tutun kirjaston tiloihin ja palveluihin. Sanonta ”on mentävä kauas nähdäkseen lähelle” päti tässäkin: ennestään vieraan ajattelutavan omaksuminen ja ulkopuolinen näkökulma olivat meille avuksi.

Kriittisiä kommentteja tuli käsitteiden epäselvyydestä: osa vastaajista koki, että palvelumuotoiluhankkeessa ”kuorrutettiin olennainen asia pra-

mealla puheella”. Esimerkiksi käytetyt vieraat käsitteet, kuten palvelupolku, saattavat hämärtää käsitystä palvelumuotoilun ydintavoitteesta, asiakkaiden kuulemisesta.

Kokemukset osallistavista työpajoista

Työpajat olivat hankkeessamme tärkeä tiedonkeruumenetelmä. Auttoivatko ne ideoiden syntymisessä? Työpajatyöskentelystä oli erityisen positiivisia kokemuksia niillä vastaajilla, jotka olivat osallistuneet pienryhmätyöskentelyyn yhdessä asiakkaiden kanssa. Työpajat saivat kiitosta muun muassa hyvästä toteutuksesta ja innostavuudesta.

Tapa osallistaa henkilökuntaa sai myös kritiikkiä: olisi kaivattu ennalta enemmän tietoa siitä, mitä asioita työpajassa käsitellään ja enemmän aikaa pohtia ja perustella esitettyjä ideoita. Tässä saattaa näkyä tutkitulle tiedolle perustuva organisaatiokulttuurimme, jossa asioita on totuttu punnitsemaan harkiten. Toisaalta spontaanisuus ja avoin ja ennakkoluuloton ideointi voivat olla myös työpajatyöskentelyn suola.

Palvelumuotoilun yhteydessä on puhuttu työpajaväsymyksestä, jollaista jatkuva työpajatyöskentely saattaa aiheuttaa erityisesti silloin, jos ihmiset eivät saa todellisia vaikuttamisen kokemuksia osallistumisestaan (esim. Heinonen 2018). Omassa organisaatiossamme työpajatyöskentely vaikuttaisi kuitenkin olevan tuoretta ja virkistävää vaihtelua. Yksi vastaajista koki, että helpommin lähestyttäviä ai-

Asiakkaiden kanssa pienryhmissä toteutetuilla kävelykierroksilla kirjattiin ylös kirjastoasiointiin ja tiloihin liittyviä huomioita. Kuva: Heli Kautonen.

heita käsittelevät osallistavat tilaisuudet voivat antaa hyviä eväitä myös vaikeampien teemojen käsittelyyn.

Kirjastotila uudistui: mylläystä, kokeiluja ja ahaa-elämyksiä

Kirjastomme tiloihin oli toteutettu edellinen saneeraus vuonna 2009, ja kymmenessä vuodessa kirjahyllyjen jalatkin olivat jo kirjaimellisesti uponneet lattiaan!

Kirjaston sisääntulokerrokseen tehtiin useita muutoksia. Tilaa hallitseva, tarpeettoman suureksi jäänyt asiakaspalvelutiski purettiin, ja asiakaspalvelupiste siirtyi uuteen paikkaan. Sovitimme tilaan uuden lainaus- ja palautusautomaatin ja otimme käyttöön varausten itsepalvelunoudon. Kirjahyllyjen paikkoja muutettiin ja aineistoja siirrettiin asiakkaiden toiveet huomioiden.

Tilauudistus sai vastaajiltamme pääosin hyvää palautetta. Osa vastaajista jäi kuitenkin kaipaamaan sitä, että kirjastoon sisään astuessaan näkee ihmisen. Uusi asiakaspalvelupiste jää vanhaan verrattuna hieman piiloon, sillä teimme tietoisin ratkaisun panostaa

itsepalveluun.

Resurssien rajallisuus sekä lähivuosien tilauudistustarpeiden ennakoiminen johtivat kompromisseihin ja tarpeeseen testata ideoita kokeilukulttuurin hengessä. Tiloihimme vaikuttaa loppuvuodesta 2020 käynnistynyt maanalaisten aineistomakasiinien rakennushanke, ja suuremmat uudistukset jätetään sen jälkeiseen aikaan.

Tilauudistuksessa palvelumuotoilijoiden ja sisustussuunnittelijan apu oli erittäin hyödyllistä. Kun näimme sisustussuunnitelman ensi kertaa, tuli todellinen ahaa-elämys: totta tosiaan, tilan voisi järjestää myös noin!

Asiakaslähtöisyys keskiössä

Hankkeen jälkeen asiakaslähtöisyydelle on sks:ssa selvempi mandaatti. Henkilökunta on omaksunut palvelumuotoiluajattelua, ja hankkeen vaikutuksia on heijastunut myös kirjaston ulkopuolelle arkistoon. Palvelumuotoiluhankkeen kautta opimme uusia, matalalla kynnyksellä toteutettavia asiakaskuulemisen tapoja.

Kyselymme vastaajat näkivät asiakaslähtöisyyden luontevana osana sks:n toimintaa. Asiakkaiden entistäkin parempi huomioiminen on meille myös strategisesti tärkeää (sks:n strategia 2018–2022). Vastauksissa kuitenkin muistutettiin, että asiakkaiden tarpeita tulee kuunnella tieteellisen erikoiskirjaston profiili edellä ja keskeiset asiakasryhmämme huomioiden.

Yhä saatetaan ajatella asiakaslähtöisen ajattelun koskevan lähinnä vain

« Palvelupolun muotoilua kirjaston asiakastyöpajassa. Kuva: Heli Kautonen.

asiakaspalvelussa työskenteleviä. Toivomme kuitenkin palvelumuotoilu-hankkeen vahvistaneen ajatusta siitä, että myös kulisissa tapahtuva toimintamme, kuten hankinta sekä kuvailu ja muu metadatatyö, tehdään ensisijaisesti asiakasta varten. Tämä antaa suunnitaa ja prioriteetteja toiminnallemme.

Katse tiloja pidemmälle, asiakaskuuleminen osaksi arkea

Saimme hankkeen aikana paljon ideoita palvelujemme kehittämiseksi ja vahvistusta jo aiemmin tunnistamillemme kehittämiskohteille. Otamme niitä toteutettaviksi vaiheittain. Kiinnitämme jatkossa huomiota mm. opasteisiin ja tilojen profilointiin asiakkaiden erilaisiin tarpeisiin. On tärkeää huomioida myös ne hankkeessa syntyneet kehittä-

tämisisideat, jotka eivät liity tiloihin.

Oppimastamme palvelumuotoiluajattelusta on ollut hyötyä koronapandemian aiheuttaman poikkeustilanteen aikana, kun olemme joutuneet kehittämään nopeasti uusia asiakaspalvelun käytänteitä. Asiakkaidemme näkemyksiä on hyödynnetty päätöksenteon tukena.

Tavoitteenamme on, että palvelujen kehittäminen yhdessä asiakkaiden kanssa on meille jatkossa arkipäiväistä toimintaa. Opimme, että asiakaskuulemisen tapoja kannattaa hyödyntää omatoimisesti ja rohkeasti. Hankkeen jälkeen olemmekin jo toteuttaneet ovensuukyselyitä. Asiakkaiden osallistamisesta digitaalisten välineiden avulla on puolestaan tullut poikkeusaijana meille entistäkin ajankohtaisempi uusi kehittämiskohde.

Lähteet

sks:n strategia 2018–2022. <https://www.finlit.fi/fi/sks/organisaatio/sksn-strategia-2018-2022> (luettu 27. 11. 2020)

HEINONEN, T., 2018. Kaikki muuttuu muotoiluksi – Suojaudu asianmukaisesti (Osa 1). <https://medium.com/@TaneliHeinonen/kaikki-muuttuu-muotoiluksi-suojaudu-asianmukaisesti-osa-1-addbco5e6422> (luettu 27. 11. 2020)

LINNANKETO, H., 2015. Palvelumuotoilua suomalaisissa kirjastoissa – katsaus kolmeen tapaukseen. Opinnäytetyö (AMK). Turun ammattikorkeakoulu, kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015060312180>

MAGER, B., 2008. Service design definition. Teoksessa Erlhoff, M. & Marshall, T. (toim.): Design dictionary : perspectives on design terminology. s. 354–357. Birkhäuser. <https://doi.org/10.1007/978-3-7643-8140-0>

Kirjoittajat

TYTTI RAJAHONKA
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
tytti.rajahonka@finlit.fi

EMILIA TUOHIMETSÄ
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
emilia.tuohimetsa@finlit.fi

Jarmo Saarti, Liisa Savolainen, Mira Juppi, Hanna Lahtinen,
Miia Willman, Heli Kautonen ja Kimmo Tuominen

TIETEELLISET KIRJASTOT VUONNA 2030 – KATSAUS KESKEISEEN STRATEGIATYÖHÖN

Strategiaa voi tarkastella erilaisilla aikajänteillä ja erilaisista näkökulmista, strategiapaperia voi työstää ja toteuttaa monella tavalla. Tässä artikkelissa luodaan silmäys eri sektoreilla tehtävän strategiatyön viimeisimpiin viilauksiin - fokus on erityisesti 2020-luvun kehityksessä. Artikkelissa tieteellisen kirjastomaailman eri toimijat käsittelevät strategiaa omista lähtökohdistaan. Painotukset vaihtelevat, mutta toimintaympäristön analyysissä on myös yhteisiä piirteitä.

Vuonna 2020 tehtiin kirjastosektoreilla paljon strategiatyötä. Korkeakoulut päivittivät omia strategioitaan osana tulossopimuksia seuraavalle kolmivuotiskaudelle. Myös kansallisten palveluiden strategioita uudistettiin. Korona antoi oman lisänsä tälle keskustelulle: erityisesti tieteen ja tutkimuksen digitaaliset palvelut ja etätöyön lisääntyminen näyttävät vaativan oman päivityksensä jo lähitulevaisuudessa.

Strategiamaalit 2024, 2030 ja 2050 - haasteet ja visiot

Jarmo Saarti

Alkavaa strategiakautta ja tavoitteiden asettelua ovat määritelleet lyhyen ja pitkän tähtäyksen tavoitteet. Lyhyen tuloskauden 2021–2024 tavoitteet korkeakoulujen opetukselle ja tutkimukselle ovat periaatteessa selkeitä: opetuksen ja tutkimukseen ollaan Suomessa valmiita satsaamaan, erityisesti jatkuvaan oppimiseen ja tutkimuksen korkean tason varmistamiseen. Koronatilanne tuo tähän kuitenkin oman mausteensa: Emme vielä tiedä,

miten Suomen ja Euroopan kansantaloudet selviävät pandemiasta, joten sekä leikkaukset että satsaukset ovat mahdollisia.

Vuoteen 2030 tähtäävä puhe Suomessa liittyy selkeästi osaamisen uudistamiseen ja toisaalta väestöpolitiikan haasteisiin. Kansallisesti halutaan varmistaa suomalaisten osaamisen korkea taso ja samalla menestyä kansainvälisessä kilpailussa osaavasta työvoimasta. Kansainvälisellä tasolla vuosi 2030 on asetettu YK:n kestävän kehityksen ohjelman tavoiteaikatauluksi, ja Suomessa kaikki hallinnonalat ovat sitoutuneet siinä esitettyihin kestävän kehityksen tavoitteisiin. Kestävä kehitys on selvästi kattava strateginen tavoite tällä hetkellä. Vuoteen 2030 mennessä EU:n ja Suomen tavoite on edetä nopeasti kohti täysin avointa tiedettä, joka on merkittävä korkeakoulukirjastojen palveluita määrittävä tekijä alkavalla strategiakaudella.

Vuoteen 2050 suuntautuvat näkyvät muuttuvat sumeammiksi ja samalla haastavammiksi. Tällä aikajanel-

aletaan puhua Suomessa väestön ikään-
tymisen ja alenevan syntyvyyden vaiku-
tuksista. Jos syntyvyyden lasku jatkuu,
seurauksena on koulutusrakenteiden
saneeraus, joka on aloitettava jo tällä
vuosikymmenellä.

Kansalliskirjasto panostaa tiedon saatavuuteen

Liisa Savolainen

Tämän päivän opiskelijat valmis-
tuvat 4–6 vuoden päästä ja ovat
yhteiskunnan muutosagentteja ehkä
kymmenen vuoden päästä. Uusimmat
opetus- ja kulttuurialan strategiat on
luotu kymmenen vuoden aikajän-
teelle, näin esimerkiksi opetus- ja kulttuu-
riministeriön strategia sekä Helsingin
yliopiston strategia. Mutta miten kym-
menen vuoden strategia sopii kirjastoil-
le? Kirjastot ovat toimintaympäristönsä
mukaan muuttuvia palveluorganisaatioita ja riippuvaisia teknologisesta
kehityksestä. Löytyykö sellaisia tule-
vaisuuden ennustajia, jotka näkevät
palvelutuotannon kehittämistarpeet
seuraavaksi kymmeneksi vuodeksi? Jos
katsomme menneitä kymmentä vuot-
ta, on toimintaympäristömme muuttu-
nut tavalla, jota harva osasi ennustaa.

Kymmenen vuoden strategia edel-
lyttää pitkien trendien tunnistamista.
Sitran Megatrendit 2020 -julkaisu mää-
rittelee megatrendin useasta ilmiöstä
koostuvaksi kehityssuunnaksi, laajaksi
muutoksen kaareksi. Yksittäistä megat-
rendiä olennaisempaa on ymmärtää,
mihin laajempaan kokonaisuuteen se
liittyy. Lisäksi viime vuosina on alettu
puhua tulevaisuuskyvykkyydestä. Kä-
site tarkoittaa niin yksilön kuin yhteis-

kunnan kykyä kuvitella vaihtoehtoisia
tulevaisuuksia mutta myös toimia halu-
tun tulevaisuuden eteen. Megatrendien
taustalta voi vielä tunnistaa metatren-
dejä, eli eri teemoja poikkileikkaavia
ja kehityskulkujen muutokseen vai-
kuttavia asioita.

Kirjastojen osalta on helppo hah-
mottaa hallitsevia megatrendejä: jatku-
va teknologinen kehitys, informaation
määrä kasvu ja informaation tuottajien
sekä informaation sisällön lisääntyvä
heterogeenisyys. Suomessa kulttuuri-
nen monimuotoisuus kasvaa ja väestö
ikäääntyy. Toisaalta verkkoympäristö
vahvistaa samankaltaisten ja -mielis-
ten kuplia, jolloin monimuotoisuus
voi myös heijastua yhteiskunnan si-
säisenä polarisaationa.

Näistä trendeistä voitaneen suoraan
johtaa haasteita kirjastotoimintaan.
Miten varmistaa luotettavan tiedon
saatavuus ja kirjastojen asema sen välit-
täjinä? Entä miten kirjastot palveluor-
ganisaatioina varmistavat teknologisen
ajantasaisuutensa? Tulevaisuudessakin
kirjastopalvelujen on oltava digitaal-
isesti helposti saavutettavia ja käyt-
töominaisuuksiltaan kilpailukykyisiä.

Kansalliskirjaston valinnat

Kansalliskirjasto valitsi strategiatyös-
sänsä neljä ohjaavaa tavoitetta: 1) Kulttuuriperintö yhteiseksi hyväksi, 2) Kansalliskirjasto tiedeyhteisön yti-
messä, 3) Kansalliskirjasto sivistyksen
ja oppimisen voimavarana ja 4) Ver-
kostoyhteistyön kautta vahvaksi osaa-
miskeskukseksi.

Strategiset tavoitteet korostavat kir-
jaston ydinpalvelua eli kulttuuripe-

rinnön tallettamista ja saatavuuden edistämistä sekä tiedeyhteisön palvelamista, mutta myös kirjaston roolia muistiorganisaatioiden verkostokumppanina. Keskeiset keinot tavoitteiden saavuttamiseksi ovat teknologian ja julkaisutuotannon myötä kehittyminen sekä vahva verkostoituminen erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden kanssa. Kansalliskirjasto kehittyy ja kehittää palveluitaan yhteistyössä sekä kansallisten että kansainvälisten kumppanien kanssa.

lkuinen missio ja päivittäiset palvelut

Kansalliskirjasto on palveluorganisaatio ja sen olemassaolon oikeutuksena on tuottaa lisäarvoa asiakkaille. Kuitenkin kansallisena muistiorganisaationa kirjaston missio on paljon kauaskantoisemmissa periaatteissa. Kansalliskirjaston toimii sivistyksen perustana, mahdollistaa suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen sekä varmistaa julkaistujen lähdeaineistojen säilyvyyden. Sivistyksen kivijalkana ja tutkimuksen tukena Kansalliskirjasto vahvistaa tutkitun tiedon saatavuutta, tätä kautta demokratiaa ja tasavertaisuutta sekä antaa kehityksen ja opin mahdollisuuksia koko kansakunnalle.

Dataosaaminen keskiöön

Digitaalisten alustojen jatkuva uusiutuminen ja julkaisutuotannon muuttuminen tarkoittaa Kansalliskirjastolle osaamis- ja teknologiahaastetta. Kirjasto on strategiansa asettanut tavoitteen olla maailman huippuluokkaa sähkösyntyisten aineistojen tallettajana. Ta-

voite tarkoittaa käytännössä sitä, että Kansalliskirjaston tulee varmistaa korkeatasoinen IT-osaaminen pysyäkseen dynaamisesti muuttuvan verkkoviestinnän ja uusien julkaisuformaattien kehityksessä mukana. Uusi tehtäväalue on verkkomaailman aktiivinen seuranta: millaisilla alustoilla julkaistaan ja missä käydään ajankohtaisia keskusteluja. Onhan Kansalliskirjaston perimmäisenä tehtävänä ajankuvan tallettamisen tuleville sukupolville. Osaamisen – erityisesti strategisen huippuosaamisen – tunnistaminen, sen ylläpito ja turvaaminen ovat perusta kirjaston tehtävien toteutumiselle myös tulevaisuudessa.

Aineistojen saatavuuspalveluna Finna pyrkii parhaaseen mahdolliseen käyttäjäkokemukseen eli tuomaan tieteen ja kulttuurin aineistot kilpailukykyisesti esille. Finnan palvelukehittäminen pyrkii vastaamaan teknologian ja oppimisen muutoksiin. Tärkeänä toimintatapana on verkostoituminen yhteiskehittämisessä: Kotimaiset muistiorganisaatiot eivät ole vain Finnan asiakkaita, vaan kehittämistyön kumppaneita, monesti myös uusien avauksien promoajia.

Finnan uudet avaukset strategiakaudella liittyvät oppimateriaalien tarjontaan ja tutkimuksen uusiin palveluihin. Finna-tutkijasali on kehittämishanke, jonka tavoitteena on saada tutkijoiden käyttöön näyttö- ja käyttörajoitetut aineistot. Nämä ovat lähinnä rajoitetussa käytössä olevia arkistoaineistoja ja ensimmäisessä vaiheessa Finna-tutkijasalin on tarkoitus mahdollistaa aineistojen metatietojen

saatavuus.

Ihmistieteiden tutkimuksessa käytetään yhä laajemmin dataa lähdeaineistona. Kirjaston palvelimille dataa syntyy sekä historiallisten aineistojen digitoinnista että ajantasaisen digitaalisen informaatiovirran tallettamisesta. Kirjaston digitaalisia aineistoja on lähinnä kahdessa palvelussa – digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa ja Verkkoarkistossa. Verkkoarkistoon on tallennettu Kansalliskirjaston tallentamat kotimaiset verkkosivut ja muut verkkoaineisto – vaikkapa vuodesta 2020 lähtien kirjaston tallentamat Twitter-tilit. Varsinaiset elektroniset julkaisut ovat Varia-tietokannassa. Sekä Verkkoarkisto että Varia-tietokanta ovat paikallisesti käytettävissä vapaakapalekirjastoissa.

Erityisesti tutkimuksen tarpeista katsoen yksi tulevaisuuden tärkeimpiä kysymyksiä on se, miten tätä tallennettua sähkösyntyistä kulttuuriperintöä saadaan dataintensiivisen tutkimuksen käyttöön. Nykyinen lainsäädäntö ei mahdollista tiedonlouhintaa näitä aineistoista, ja saattaa hyvinkin olla, ettei myöskään uusi tekijänoikeuslaki tätä mahdollista. On kuitenkin tärkeää, että jatkossa löydetään jokin tapa asettaa sähkösyntyinen kulttuuriperintö tutkimuskäyttöön. Digitoitujen aineistojen osalta kirjasto pystyy sopimusteitse mahdollistamaan laajaa tutkimuskäyttöä.

Dataintensiivisessä tutkimuksessa korostuu kirjastojen – tai tutkimusinfrastruktuurien – kehittäjäkumppanuus tutkijoiden kanssa. Datapalvelut edellyttävät kirjastolta suurempaa datan-

hallinnan kyvykkyyttä ja yhteistyötä tiedeyhteisön sekä muiden dataintensiivisten palveluiden kanssa. Teknologisen ja sisältöosaamisen ohella tässäkin korostuu kyky verkostoitumiseen – yhdessä olemme enemmän.

Avoimuus johtotähtenä

Kansalliskirjaston tavoitteena on teollisten julkaisujen parempi saatavuus, yleisen tietotason nousu sekä opetuksen ja tutkimuksen tehostuminen. Kansalliskirjasto on jo useamman vuoden tukenut avointa julkaisemista. Vaikuttavin tapa tähän ovat ns. transformatiiviset sopimukset. Transformatiivisilla sopimuksilla siirretään aiemmin lehtitilauksiin käytettyä rahaa avoimeen julkaisemiseen ja tavoitteena on, että jatkossa kustantaja muuttaa neuvoteltujen lehtipakettien lehdet avoimiksi lehdiksi. Vuonna 2020 suomalaiset tutkijat julkaisivat avoimena FinELib-konsortion käymien neuvottelujen tuloksena lähes 3 000 artikkelia ja vuodelle 2021 tavoitteena on 4 500 avointa artikkelijulkaisua.

Julkaisuarkistopalvelu tarjoaa avoimen julkaisukanavan lähes 50 kotimaiselle organisaatiolle. Nämä avoimet julkaisut, joista monet ovat opinnäytteitä, siirtyvät julkaisuarkistosta pitkäaikaisäilytykseen muun julkaisutuotannon ohessa. Myös omassa kokoelmanmuodostuksessaan Kansalliskirjasto siirtyy vähitellen suosiimaan avoimia julkaisuja – tosin tie on pitkä. Avointen julkaisujen suosiminen muuttaa kirjaston perinteistä aineistojen käyttöönnestämistä ja kokoelmahallintaa. Avoimuus on tärkeää tiedon

tasavertaisen saatavuuden kannalta; tämä on arvo johon Kansalliskirjasto on sitoutunut.

AMKIT-konsortion strategia 2021–2025: käytännöstä strategiaksi

Mira Juppi, Hanna Lahtinen ja Miia Willman

AMKIT-konsortio on suomalaisten ammattikorkeakoulukirjastojen yhteistyökonsortio. Konsortion strategia laaditaan viideksi vuodeksi kerrallaan: Viidessä vuodessa ympäristön muuttujat ovat vielä melko hyvin ennustettavia ja strategia voidaan pitää käytännön läheisenä ja toimintaa aidoisti ohjaavana työkaluna. Strategiakaudella 2021–2025 konsortion keskeisiä teemoja ovat avoimuus, oppiminen, vaikuttavuus ja yhteistyö.

Strategian ainekset tulevat konsortion sisältä ja sen ulkopuolelta. Keskeisistä teemoista avoimuus ja vaikuttavuus sisältävät suuria kansallisia toimenpiteitä, kuten kansalliset avoimuuden linjaukset, kestävän kehityksen ohjelman ja digivision. Konsortio edistää jäsentensä mahdollisuuksia vastata teemojen tuomiin haasteisiin ja vaikuttaa mahdollisuuksien mukaan kansallisesti jäsentensä toimintaa koskeviin asioihin.

Yhteistyö on konsortion toiminnan ydin; panostamme niin konsortion sisäiseen kuin ulkoiseen yhteistyöhön. Kehitämme yhteistyön muotoja ja yhdessä oppimisen kulttuuria. Vahvistamme jäsenten asiantuntemusta ja mahdollistamme uusien yhteistyöverkostojen muodostumisen ja hyödyntä-

misen. Haemme ennakkoluulottomasti uusia kumppaneita perinteisiä rajoja ylittäen.

Konsortion jäseniä kannustetaan yhteiseen keskusteluun ja avoimen toimintakulttuurin ylläpitämiseen. Yhteistyömme tavoitteena on ajatusten vaihto ja uuden oppiminen. Näkemysten monipuolisuus on arvokasta yhteisessä kehittämisessä ja kollegiaalinen tuki on tärkeää. Emme halua tehdä asioita liian ryppyotsaisesti: pyrimme luomaan iloa ja keveyttä yhdessä tekemiseen ja yhteisten haasteiden ratkaisemiseen. Strategiamme heijastelee tahtotilaamme ja visiomme onkin *Mahdollistava konsortio – avoimesti ja iloisesti yhdessä!*

Käytännöstä strategiaksi

Strategia valmistellaan yleensä johdon kesken ja tuodaan valmiina työntekijälle toimeenpantavaksi. Tämä toimintatapa johtaa kuitenkin usein siihen, että jalkauttaminen ei onnistu, koska strategia ei ole yhteisen pohdinnan ja tahdon tulos.

AMKIT-konsortion strategiaa lähettiin pohtimaan alhaalta ylöspäin eli työntekijän näkökulmasta, tavoitteena työstää se yhdessä käytännöstä strategiaksi. Lähetimme amk-kirjastojen työntekijöille kyselyn, jossa tiedustelimme, minkälaista yhteistyötä kollegoiden kanssa toivotaan ja mitä asioita tai teemoja konsortion yhteistyöstrategiassa tulisi olla. Vapaamman keskustelun avaamiseksi lähetimme amk-kirjastolaisille linkin Jambord-keskustelualustalle, jossa sai tuoda mielipiteensä esiin strategian teemoi-

hin liittyen.

Kyselyn ja keskustelualustan pohjalta laadimme koonnin, jota käsiteltiin kirjastonjohtajien pienryhmissä ja AMKIT-konsortion vuosikokouksessa syksyllä 2020. Vuoden lopulla järjestimme vielä kaikille avoimen webinaarin, jossa jatkoimme strategian työstämistä yhdessä. Webinaari tallennettiin, jotta mahdollisimman moni pystyisi osallistua strategian valmisteluun ja kommentteja toivottiin lähetettävän myös jälkikäteen. Keskusteluissa nousi esiin, että yhteistyön konsortiossa toivottiin olevan helppoa ja luonteva osa arkea. Pidettiin myös tärkeänä, että opimme toisiltamme, mutta myös kumppaneilta ja sidosryhmiltä. Toivottiin, että AMK-kirjastojen vaikuttavuus korkeakouluissa nostettaisiin paremmin esiin.

Työntekijöiden esiin nostamia asioita peilattiin konsortion ulkopuolella tapahtuvaan kehitykseen ja pyrittiin löytämään ne asiat, joilla on kirjastoille suuri merkitys ja joihin konsortio voi vaikuttaa. Strategiaa muokattiin saatujen kommenttien perusteella ja luonnosta työstettiin vielä yhteisesti AMKIT-verkostopäivässä helmikuussa 2021 (ks. AMKIT-konsortio 2021). Lopullinen versio strategiasta hyväksytään AMKIT-konsortion huhtikuun vuosikokouksessa.

Erikoiskirjastojen ja tietopalveluiden strategia keskittyy perusasioihin

Heli Kautonen

Korkeatasoista tutkimusta tehdään myös yliopistojen ulkopuolella. Erikoiskirjastot ja tietopalveluyksiköt ovat merkittävässä määrin olemassa palvelukseen juuri tätä tutkijakuntaa – toki myös akateemisia tutkijoita ja kansalaisia. Osa Suomen erikoiskirjastoista toimii tieteellisissä seuroissa, osa valtionhallinnon tutkijakunnan lähetyvillä, osa laitoksissa, joiden yhteys tieteelliseen tutkimukseen näkyy ovesta sisään astuttaessa, verkkopalveluita käytettäessä tai tietopalvelua kysyttäessä.

Poikkeuksellinen vuosi 2020 toi myös erikoiskirjastoihin kiirettä ja osoitti, ettei yhteiskuntamme toimisi yhtä tehokkaasti ilman kirjastojen valmiutta tarjota luotettavaa tutkimustietoa nopeasti saataville. Erikoiskirjastojen ja tietopalveluiden strategia heijasteleekin koronavuoden ilmapii-riä, keskittymistä kaikkein olennaisimpiin perusasioihin. Samaan aikaan kun erikoiskirjastojen neuvosto työsti uutta strategiaa tuleville vuosille, koronapandemiaa ja sen vaikutuksia selvittelevät tutkijat kaipasivat syvällistä ja ajankoh- taista tilastotietoa, tietoa lainsäädän- nöstä, kriisin vaikutuksista erilaisten kansalaisryhmien arkeen, kansakun- tamme kokemista aiemmista pande- mioista ja selviytymiskeinoista – tai virkistävää vaihtelua etätyöarkeensa.

Koska erikoiskirjastojen verkosto koostuu hyvin erilaisista toimijoista, yksi strategiakausia ylittävistä kehit-

tämiskohteista on verkoston jäseniä yhdistävän identiteetin rakentaminen. Toisin kuin muilla kirjastosektoreilla, erikoiskirjastojen taustaorganisaatioiden tehtävät ja toimintaa ohjaavat normit eroavat suuresti. Verkoston jäsenet pyörittävät palvelujaan myös hyvin erilaisin voimavaroin. On haastavaa kertoa kysyjälle, mikä erikoiskirjastoja yhdistää, kun silmiinpistävin yhteinen tekijä tuntuu olevan erilaisuus.

Toisaalta erikoiskirjastojen ja tietopalveluyksiköiden heterogeenisyydessä

voi oivaltaa monimuotoistuvan yhteiskunnan kannalta tärkeän voimavaran: Asiakkaalleen erikoiskirjasto on juuri häntä varten, se oikea kirjasto. Uutta verkoston strategiaa tehtäessä neuvoston jäsenet totesivat, että jokainen meistä tuottaa tarkkaan valikoitua ja kohdennettua palvelua taustaorganisaation tärkeimmille käyttäjärühmille. Tämä onkin yhteisen identiteettimme perusta.

Erikoiskirjastojen verkostossa on jo nähty ja koettu, miten tiukat taloudelliset ajat karsivat rivejämme. Olemme kehittäneet joustavuutta sekä jatkaneet kirjasto- ja tietopalveluita supisteu-
tuin kokoelmin, karsituin toiminnoin tai sulautettuna osaksi muuta organisaatiota. Kireä talous jatkunee ja siksi yhtenä strategisena painopisteenä on vaikuttavuuden osoittaminen. Meidän pitää verkostona tehdä näkyväksi se, miten korvaamattomia tiedonlähteitä yhteiskuntamme menettää, jos erikois-

tuneiden kirjastopalveluiden toimintaedellytyksiä liiaksi leikataan. Tässä auttanevat vaikkapa pandemiavuonna kasvaneet e-aineistojen käyttötilastot tai noutopalvelumahdollisuutta kiittävien tutkijoiden lausunnot.

Kolmas erikoiskirjastojen ja tietopalveluiden uuteen strategiaan kirjat-
tu kehittämiskohde on entuudestaan tuttu: Kirjastojen välinen yhteistyö on perusasia, joka voi vain parantua uudesta energiasta ja ideoista. Vastikään Kansalliskirjaston järjestämässä pyöreän pöydän tilaisuudessa totesimme, että mitä enemmän samoja kysymyksiä pohtivat ihmiset jakavat tietoa keskenään, sitä tehokkaampaa ja laadukkaampaa palvelua kaikki saavat. Samalla tuli todetuksi, että maailman muuttuessa verkostomme erikoisiantuntijat voivat olla tärkeitä yhteistyökumppaneita myös muille kirjastoille, koko kirjastokentälle.

Yliopistokirjastot rakentavat tulevaisuutta verkostojen kautta

Kimmo Tuominen

Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa. Suomessa tätä yliopistolain juhlallisesti määrittelemää tavoitteenasettelua toteuttaa 13 yliopistoa, joista kaksi on julkisoikeudellista säätiöitä ja loput julkisoikeudellisia laitoksia. Sotilasilan korkeakoulutuksesta ja tutkimuksesta vastaa Suomen puolustusvoimiin kuuluva Maanpuolustuskorkeakoulu.

Erikoiskirjastojen ja tietopalveluiden verkoston strategiset tehtävät vuosina 2021–2025:

- Hyödynnämme, kehitämme ja vahvistamme koko verkoston osaamista.
- Tuomme erikoiskirjastot ja tietopalvelut näkyväksi ja vaikuttavaksi osaksi kirjastoverkkoa.
- Jaamme erikoiskirjastojen ja tietopalvelujen syvää osaamista kaikkien saataville.

Yliopistoilla on autonomia, ja niitä koskee tieteen ja tutkimuksen vapaus. OKM ohjaa, valvoo ja rahoittaa yliopistojen toimintaa. Se käy sopimusneuvottelut yliopistojen kanssa, jakaa niiden käytettävissä olevan perusrahoituksen määrittelemänsä rahoitusmallin mukaisesti ja osoittaa lisäksi yliopistoille strategista rahoitusta.

Myös muilla tieteen rahoittajilla, kuten OKM:n alaisena virastona toimivalla Suomen Akatemialla, on mahdollisuus vaikuttaa yliopistojen toimintaan. Esimerkiksi Suomen Akatemian liittyminen tutkimusrahoittajien Coalition S:ään on vaikuttanut vahvasti niin kansallisiin avoimen tieteen linjauksiin kuin FinELib-konsortion tavoitteisiinkin.

Kansallinen tiedepolitiikka on edistänyt korkeakoulujen ja korkeakoulutuksen keskittämistä, mutta toisaalta viime aikoina on väläytelty jopa uuden yliopiston perustamista. Yliopistojen kehittämiseen liittyy ja on aina liittynyt myös aluepoliittisia päämääriä. Tiede- ja aluepoliittiset tavoitteet voivat muuttua esimerkiksi hallitusvallassa olevien poliittisten puolueiden vaihtumisen vuoksi.

Yliopistokirjastot eivät ole erillisiä saaria, vaan ne toimivat osana yliopistotaan ja korkeakoulukenttää ja ovat usein myös emo-organisaatioidensa näköisiä toimijoita. Tiedepolitiikan sekä toiminnan taloudellisten ja juridisten reunaehtojen muutokset heijastuvat myös yliopistojen kirjastoihin, jotka ovat monasti etunenässä toteuttamassa esimerkiksi yliopistojensa integroitumissuunnitelmia. Viime vuosina

yliopistokirjastot ovat joutuneet tottumaan nopeisiin toimintaympäristön muutoksiin, jotka ovat vaikuttaneet myös kirjastojen palveluihin. Toimintaresurssien niukkeneminenkin on ollut yleisempää kuin niiden kasvu.

Yliopistokirjastot eivät tietenkään vain reagoi ympäristöönsä, vaan ne ovat mukana luomassa omaa tulevaisuuttaan sekä vaikuttamassa tutkimustoiminnan ja opiskelun tuloksellisuuteen. Parhaimmillaan yliopistokirjastot voivat toimia oman organisaationsa muutoksen vetureina esimerkiksi avoimen tieteen edellyttämien paradigmamuutosten toteuttamisessa.

Pienessä maassa yliopistokirjastojen on ollut tarkoituksenmukaista yhdistää resurssija ja tehdä yhteistyötä, vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmalli ja esimerkiksi erilaiset yliopistorankkaukset rakentavatkin samanaikaisesti kilpailuasetelmaa yliopistojen välille. Kirjastot ovat aina olleet hyviä tekemään yhteistyötä keskenään, niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Kirjastoammattillisilla verkostoilla on ja tulee olemaan tärkeä rooli luotaessa uusia palveluja ja yhteisiä strategisia avauksia. Yliopistokirjastojen keskinäinen yhteistyö on edesauttanut esimerkiksi informaatiolukutaito-, metriikka- ja tutkimusdatapalveluiden luomista ja muotoilua. Kansallinen kirjastoalan yhteistyö saa tulevaisuudessa uusia muotoja ja vanhat toimintarakenteet saattavat menettää merkitystään. Vaikka yhteistyön tavat ja muodot muuttuvat, tietyt säännönmukaisuudet säilyvät: mistään ei tule

mitään, jos toimijat eivät esimerkiksi luota toisiinsa. Raskaat yhteistyörakenteet, kuten konsortiot, voivat ajan myötä muuttua myös dysfunktionaaliseksi, jolloin ne jarruttavat pikemminkin kuin jouduttavat kehitystä. Koska yliopistokirjastojen palvelutoiminta joka tapauksessa muuttuu ja digitalisoituu, myös yhteistoiminnan rakenteiden on syytä seurata kehitystä.

Moniammatillinen yhteistyö

Viime vuosina yliopistokirjastot ovat entistä paremmin integroituneet emo-organisaatioihinsa ja ryhtyneet tekemään moniammatillista yhteistyötä yliopistojen sisällä esimerkiksi yhden luukun periaatteella toteutettavien tutkijoiden ja opiskelijoiden palveluiden tuottamisessa. Tämä kehitys jatkuu vastaisuudessakin: mielenkiintoisimmat innovaatiot toteutuvat usein juuri eri alojen ja toimijoiden rajapinnoilla.

Moniammatillisen yhteistyön seurauksena tiedeyhteisön jäsenten kyky hahmottaa kirjastojen ja kirjastolaisten potentiaalia on viime aikoina parantunut. Yliopistokirjastojen tulee silti vastaisuudessakin kyetä osoittamaan toimintansa vaikuttavuus niin yliopistojen johdolle kuin sidosryhmille ja asiakkaillekin.

Eurooppalaiset yliopistoallianssit ja muut yliopistojen keskinäiset kansainväliset verkostot tulevat kasvattamaan rooliaan myös yliopistokirjastojen kehittämisessä. Nämä allianssit ja verkostot nousevat kirjastoalan perinteisemmän kansainvälisen yhteistyön

rinnalle, ja ne tulevat vaikuttamaan kirjastojen ja niiden emo-organisaatioiden strategisiin valintoihin. Tutkimuksessa ja opetuksessa rakennetaan yhä kansainvälisempiä infrastruktuureja ja kansainvälinen yhteistyö tulee saamaan, myös yliopistokirjastojen osalta, totuttua syvemmälle meneviä muotoja.

Uudet innovaatiot ja strategiset avaukset edellyttävät ennakkoluulottomuutta ja yliopistokirjastojen traditionaalisen roolin laajentamista. Resurssitilanteen heikentyminen voi johtaa myös haastaviin päätöksiin: mistä voidaan luopua ja mitä voidaan tehdä vähemmän? Paras lopputulos saadaan, kun yliopistokirjastojen henkilökunta pääsee osallistumaan strategiatyöskentelyyn ja sitä seuraavaan toimintaprosessien uudistamistyöhön. Osallistava strategiatyö varmistaa myös sen, että kaikki kirjastolaiset työskentelevät yhdessä valittujen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Yliopistokirjastoilla on halutessaan potentiaalia olla ennakkoluulottomia uuden tekijöitä. Vaihtoehtoisesti ne voivat tyytyä vanhojen palvelujen ylläpitämiseen ja pitäytyä vain kirjastoalan sisäisten yhteistyömuotojen vaalimiseen. Ennakkoluulottomuus ja aktiivinen hakeutuminen uudenaiseen yhteistyöhön kuitenkin palkitsee kirjastoja ja saattaa tuoda palvelujen kehittämiseksi myös enemmän resursseja. Parhaimmillaan strategiatyö ja uudenaisten palveluiden yhteisrakentaminen on kiinnostavaa, kannustavaa ja kirjastolaisia osallistavaa toimintaa.

Artikkeliin liittyviä lähteitä:

United Nations, 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York, United Nations. <https://sdgs.un.org/publications/transforming-our-world-2030-agenda-sustainable-development-17981>

IFLA, 2019. IFLA strategy 2019–2024. Den Haag, IFLA. <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/ifla-strategy-2019-2024-en.pdf>

OKM, 2017. Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle: taustamuistio korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visiotyölle. Helsinki, OKM.

<https://minedu.fi/documents/1410845/4177242/visio2030-taustamuistio.pdf/b370e5ec-66d3-44cb-acb9-7ac4318c49c7/visio2030-taustamuistio.pdf>

AMKIT-konsortio, 2021. AMKIT-konsortion strategia 2021–2025 (AMKIT-verkostopäivät). <https://jamboard.google.com/d/1Ld9ZHhhWmn8CtdY9ogwVUPoagwtwPfBNcPYC1czOY6Q/edit?usp=sharing> Luettu 22. 2. 2021.

Kansalliskirjasto, 2021. Kansalliskirjaston strategia 2021–2030, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020040210186>

Avoin tiede – Linjaukset ja aineistot. <https://avointiede.fi/fi/linjaukset-ja-aineistot>

Korkeakoulujen yhteinen digivisio 2030. <https://digivisio2030.fi/>

Arene, 2020. Kestävä, vastuullinen ja hiilineutraali ammattikorkeakoulu – Ammattikorkeakoulujen kestävän kehityksen ja vastuullisuuden ohjelma. <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/Kest%C3%A4v%C3%A4%20vastuullinen%20ja%20hiilineutraali%20ammattikorkeakoulu.pdf?t=160614557>

DUFVA, M., 2020. Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162. Helsinki, Sitra. <https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2020/>

Kirjoittajat:

JARMO SAARTI

Itä-Suomen yliopiston kirjasto
jarmo.saarti@uef.fi

MIIA WILLMAN
LUT-tiedekirjasto
miiia.willman@lut.fi

MIRA JUPPI
Savonian kirjasto
mira.juppi@savonia.fi

KIMMO TUOMINEN
Helsingin yliopiston kirjasto
kimmo.k.tuominen@helsinki.fi

HELI KAUTONEN
SKS:n kirjasto
heli.kautonen@finlit.fi

HANNA LAHTINEN
Laurea-kirjasto
hanna.lahtinen@laurea.fi

LIISA SAVOLAINEN
Kansalliskirjasto
liisa.savolainen@helsinki.fi

KANSALLISKIRJASTON TUTKIJAPALVELUITA KEHITETÄÄN VERTAISOPPIMALLA

Kansalliskirjasto rakentaa digitaalisten aineistojen käyttöä edistäviä tutkijapalveluita Digitaalinen avoin muisti (DAM) -hankkeessa. Hanke parantaa digitaalisten aineistojen saatavuutta, saavutettavuutta ja käytettävyyttä. Samalla kehitetään tutkimusyhteistyötä ja oman henkilöstön osaamista teknisissä ja tutkimuksellisissa kysymyksissä. Artikkelit kertoo hankkeen kiinnostavasta eurooppalaisten yliopistojen ja library labien benchmarkkaustyöstä.

Digitaalisuus on haastanut kirjastoja eri tavoin tähän mennessä jo vuosikymmeniä. Kirjastojen on mukautettava digitaalisuuden aiheuttamiin muuttuneisiin käyttäjien tarpeisiin. Näin on myös Kansalliskirjastossa, jossa paine aineistojen digitointiin ja kaikenlaisten digitaalisten aineistojen avaamiseen käyttäjille on kova.

Digitaalisissa muodoissa tarjottavaa aineistoa vaaditaan käytettäväksi yhä enemmän ja vapaammin, mutta aineistojen vapaaseen käyttöön liittyy runsaasti lainsäädännöstä riippuvaisia näyttö- ja käyttörajoitteita. Näitä on Kansalliskirjastossa helpotettu neuvottelemalla tekijänoikeusjärjestöjen kanssa ja avaamalla joitakin aineistoja rajoitetusti tutkimuskäyttöön (Tutkain-hanke).

Kansalliskirjaston digitaalisia aineistoja tutkitaan kevään 2020 tutkijoille suunnatun kyselyn mukaan enimmäkseen perinteisin menetelmin, mutta kasvussa olevat tiedonlouhin-

nan menetelmät edellyttävät digitaalisten aineistojen muuttamista dataksi. Kokoelmat dataksi eli *Collections as data* -ajattelulla viitataan aineistojen analysoitavuuteen tietokoneavusteisesti. Kaikki digitaalinen aineisto ei ole aina sellaisenaan sopivaa tietokoneellisesti luettavaksi, vaan tarvitsevat omat formaattinsa. Näitä formaatteja voivat olla esimerkiksi MARC-muotoiset metatiedot tai datapakettien METS/ALTO. Formaattit rakenteellistetaan osana digitointiprosessia, jotta raakadatan muuttaminen tietokoneluettavaksi ja edelleen käytettäväksi digitaalisilla menetelmillä onnistuu.

Kehittämishankkeessa haetaan mallia eurooppalaisista verrokeista

Haastattelimme ja havainnoimme DAM-hankkeessa kevään ja kesän 2020 aikana, millaisia toimintoja muualla Euroopassa on kehitetty isojen digitaalisten aineistojen tutkimuskäytön ym-

pärille ja millaisia datapalveluja kunkin maan kansalliskirjastoihin verrattavat organisaatiot tarjoavat tutkijoilleen. Vertaisoppimiseen perustuvaa tiedonhankintaa kutsutaan benchmarkkaukseksi.

Benchmarkkaushaastattelumme koostuivat seitsemän eri organisaation jäsenistä ja kaikkiaan haastateltavia oli 12. Haastateltavamme olivat Saksasta, Ranskasta, Luxemburgista, Belgiasta, Espanjasta, Tanskasta ja Ruotsista. Kirjoitimme raportin haastattelusta, jonka lähetimme myös kommentoitavaksi haastattelemllemme henkilöille (Näpärä & Liukkonen 2020). Lisäksi hyödynsimme runsaasti esimerkiksi Alankomaista ja Britanniaasta saatavaa tietoa digitaalisten aineistojen yhteyteen luoduista tutkijapalveluista.

Havainnoimme myös laajemmin digitaalisten ihmistieteiden tutkimuksen kenttää, tutkijapalveluiden internetsivuja sekä osallistuimme erilaisiin virtuaalitapahtumiin ja -keskusteluihin. Internetissä tapahtuva havainnointi korostui erityisesti maaliskuusta 2020 alkaen, koska benchmarkkauksen aloitustapahtumaksi suunniteltu Riian digitaalisten ihmistieteiden DHN2020-konferenssi siirrettiin. Myös moni muu tapahtuma siirtyi verkkoon, mikä osittain mahdollisti osallistumisen myös sellaisiin tapahtumiin, joihin ei olisi muutoin ollut mahdollista osallistua.

Labit tutkimuksen kumppanina

Benchmarkkauksemme kohteena olevilla *library labeilla* ei ole vain yhtä

määritelmää ja toimintamallit vaihtelevat hieman, mutta niistä on löydettävissä runsaasti myös yhteisiä piirteitä. Haastatteluissamme labeilla saatettiin viitata konkreettiseen fyysiseen tilaan, jolloin lab tarkoitti lähinnä digitaalisia tutkimusmenetelmiä testattavaa kokeellista laboratoriota. Joillekin haastateltaville lab oli enemmän vain www-sivu, jonne koottiin yhteen digitaaliset aineistot sekä niiden analyysiin tai visualisoitiin tarvittavat työkalut. Kuitenkaan pelkkää internetsivua ja siellä olevaa yhteydenottomahdollisuutta ei koettu riittävänä sille, että palvelu olisi määritelty haastateltavien puheessa labiksi, vaan ehtona pidettiin aitoa vuorovaikutusta tutkijoiden ja aineistojen välillä.

Benchmarkkauksemme perusteella labit nähdään kohtaamispaikkana kirjastojen digitaalisille aineistoille ja tutkimukselle. Tärkeänä pidettiin tutkijoiden tuottamaa hyötyä digitaalisille aineistoille ja tutkijan mahdollisuuksia käyttää aineistoja omassa tutkimuksessaan. Ihanteellisessa tapauksessa molemmat hyötyvät yhteistyöstä, mitä voi oikeastaan pitää kaikenlaisen yhteistyön peruseriaatteena. Monilla labeilla on käytössä erilaisia kriteereitä, joiden perusteella tutkimuksen yhteistyökumppanit valitaan erillisissä arviointiryhmissä, joissa arvioidaan hankkeen hyötyjä suhteessa kirjaston omiin aineistoihin ja strategiaan tavoitteisiin.

Tutkimusyhteistyökumppanuuden muotoja on kuitenkin erilaisia. Niistä intensiivisin yhteistyön muoto on tutkijaresidenssi. Tässä kontekstissa merkittävimmät tutkijaresidenssit si-

jaitsevat Lontoon British Libraryssa ja Alankomaiden Koninklijke Bibliotheekissa. Niihin haetaan erityisesti uransa alkuvaiheessa olevia väitöskirjatutkijoita. Tilaa tarjotaan Alankomaissa puoleksi vuodeksi ja Briteissä jopa useiksi vuosiksi, jolloin heistä tulee oikeastaan osa kirjaston tutkimusyhteisöä.

Residenssissä on mahdollista hyödyntää sellaisia aineistoja, joita ei saa viedä esimerkiksi tekijänoikeuksien ja aineistojen harvinaisuuden vuoksi kirjaston ulkopuolelle. Residenssityöskentelyssä olennaista on päästä työskentelemään aineistojen parissa pitkään ja keskeytyksettä, jolloin tutkijat voivat kehittää digitaalisten aineistojen kontekstissa niiden käsittelyyn ja analyysiin uusia menetelmiä. Tavoitteena on tarjota digitaalisten aineistojen käyttöön kehitetyt työkalut myös seuraaville residenssitutkijoille.

Tutkijoille tarjotaan labeissa runsaasti aineistoja myös internetin kautta. Tärkeimpiä aineistoja näyttävät olevan kunkin maan digitoituidet sanomalehdet. Suurin osa tutkijoiden käyttöön tarjottavasta digitaalisesta aineistosta ja datasta sisältää vain tekijänoikeudesta vapaita aineistoja, mutta erityisehdoin labeissa on saatavissa tutkimuskäyttöön myös tekijänoikeuksia sisältävää dataa. Erilaiset tulkinnot tekijänoikeuksien alaisesta datasta vaikuttavat kansainvälisiin yhteistyömahdollisuuksiin, mutta eivät tee sitä mahdolltomaksi. Tästä ovat esimerkkinä sanomalehtiaineistojen kehittämiseen keskittyvät NewsEye- ja Impresso-hankkeet sekä muut Euroopassa maantieteelliset rajat ylittävät yhteiskuviot.

Henkilöstön osaaminen

Tarkasteltaessa labeihin haettavan henkilöstön osaamis pohjaa tarvittavan osaamisen voi jakaa viiteen kategoriaan 1) tutkimuksen tuntemus, 2) aineiston tuntemus, 3) IT-osaaminen, 4) juridinen osaaminen ja 5) projektinhallinta- ja johtamistaidot. Osaamiskategoriat ovat limittäisiä ja yhdellä henkilöllä käytännössä pitää olla osaamista eri kategorioissa, sillä labeissa työskenteli täysipäiväisesti usein vain 1–3 henkilöä.

Suurimmalla osalla labeissa työskentelevillä henkilöillä oli itsellään tutkijatausta ja monella oli tohtorin tutkinto. Lisäksi osalle tutkimuksen tekeminen kuului osa-aikaisesti työkuvaan. Henkilöiden tieteenalaedustus oli varsin laaja. He olivat esimerkiksi kirjasto- ja informaatioalan ammattilaisia, tietojenkäsittelijöitä (esim. data scientist, IT specialist) ja digitaalisten ihmistieteiden edustajia. Joidenkin tausta painottui humanismiin ja joillakin tekniseen osaamiseen, mutta he muistivat korostaa kirjastoaineistojen keskeisyyttä molemmista tulokulmista.

Kokonaisuudessaan havainnoisamme korostui labien monitieteisyys ja moniammatillinen osaaminen. Se nähtiin etuna, koska digitaalisten ihmistieteiden ja muiden tietokoneisiin tukeutuvien tutkimussuuntausten kehittämällä uusilla teknisillä ratkaisuilla on mahdollista nähdä kauemmas myös perinteisissä ihmistieteellisissä kysymyksissä. Menetelmällisesti puhutaan usein kaukoluvusta (distant reading), joka vertautuu ihmistieteilijöille tuttuun lähilukuun. Tutkimuskysymyk-

siin vastaamiselle pyritään molemmissa selittämään ihmisen toimintaa eri tilanteissa ja aikakausina, jolloin ymmärrys eri asioista kasvaa.

Tutkimuskysymyksiin vastasivat kuitenkin pääasiassa labin aineistoja käyttävät tutkijat – ei välttämättä labin koko henkilöstö. Suurin osa aineistojen parissa toimivista henkilöistä tarjosi kuitenkin osaamistaan tutkimushankkeisiin ja labin toimintaan liittyi runsaasti henkilöitä, jotka eivät virallisesti kuuluneet henkilöstöön. Heillä oli esimerkiksi aineistoihin ja tekniseen puoleen tarvittavaa asiantuntemusta, joka henkilöstöllä itsellään ei ollut. Näin osaaminen on verkostomaista.

Uudenlaiset tutkijapalvelut kehitteillä

DAM-hankkeessa kehitetään Kansalliskirjaston tutkijapalveluita käyttäjälähtöisesti, mutta samalla myös kohti library lab-konseptin mukaisia datalähtöisiä esikuviaan. Hankkeen aikana ja lähitulevaisuudessa sen jälkeen on odotettavissa, että digitaalisten aineistojen käyttöön tulee uusia ominaisuuksia, jotka vastaavat käyttäjiensä tarpeeseen. Hankkeessa on esimerkiksi pohdittu, miten koodaustaidottomille tutkijoille voisi tarjota isojen aineistomassojen lataamista. Lisäksi pohditaan aineistojen parempaa löydettävyyttä, haettavuutta

ja tulosten esittämisen tapoja. Hankkeen tutkijakärjestä huolimatta myös muut käyttäjät hyötyvät nyt tehtävästä kehittämistyöstä.

Jo ennen DAM-hanketta Kansalliskirjasto on tarjonnut tutkijoille digitaalisia aineistoja tutkimuskäyttöön, myös datan muodossa. Käyttäjälähtöisten palvelujen luominen vaatii työtä ja myös resursseja. Tämä tarkoittaa huolellista suunnittelua siitä, miten nykyinen Kansalliskirjaston osaaminen jaetaan uusien tutkijapalveluiden luomiseen. Lab-malliset tutkijapalvelut haastavat olemassa olevaa osaamista, mutta tyhjästä ei tarvitse lähteä kehitystyössä liikkeelle. Kehitys tuo kuitenkin mukanaan myös uuden osaamisen hallinnan tarvetta. Se edellyttää uuden oppimista ja tiedonvaihtoa sekä kollegoiden kesken että laajemmissa verkostoissa niin kotimaassa kuin ulkomailla. Kansalliskirjaston tarjoamien palveluiden on pysyttävä ajanmukaisina ja vastattava tutkijoiden tarpeeseen tänään ja vielä huomennakin mutta uudesta näkökulmasta.

DAM-hanketta rahoittaa Euroopan aluekehitysrahasto Vipuvoimaa EU:lta 2014–2020. Hanke toteutetaan yhteistyössä Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (Xamk) kanssa. Hanke käynnistyi syksyllä 2019 ja jatkuu syyskuun 2021 loppuun asti.

Lähteet

NÄPÄRÄ, LIISA & LIUKKONEN, ERNO, 2020. Report on the benchmarking interviews in the Digital Open Memory project. Zenodo. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4285836>.

Kirjoittaja:
LIISA NÄPÄRÄ
Kansalliskirjasto
liisa.napara@helsinki.fi

SATTUMAA JA UTELIAISUUTTA

– Mitä haluaisit tehdä työksesi, jos haluaisit tietää kaikesta kaikkea?

– Hmm, toimittajan työ olisi varmasti kiva. Toisaalta myös tutkijana voisin syventyä ja keskittyä jännittäviin asioihin.

– Entäs kirjastotyö?

– Nooh, en tiedä...

– Tai mitä olisi olla tietoasiantuntija?

– Sehän kuulostaa hienolta!

(Keskustelu joka olisi voitu käydä.)

Tiedon ja kirjallisuuden parissa työskentelevästä ammattikunnasta on historian kuluessa käytetty monenlaisia nimikkeitä. Varhaisin niistä taitaa olla kirjastonhoitaja, Ensimmäiset kirjastonhoitajat maailmassa olivat usein myös tieteen parissa työskenteleviä.

Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana tieteen ja tutkimuksen merkitys yhteiskunnassa kasvoi. Samalla tietotekniikka kehittyi

huimasti ja tiedon tallentamisen ja haun mahdollisuudet siinä mukana. Tarvittiin uudenlaista osaamista ja lähestymistä tieteelliseen tietoon. Uusi ammattikunta alkoi syntyä kirjastonhoitajien rinnalle.

Tästä tiedon hakuun ja välittämiseen keskittyneestä ammattikunnasta on aikojen saatossa käytetty monia nimikkeitä ennen kuin nykyisin tuttu tietoasiantuntija vakiintui. On ollut kirjallisuuspalveluinsinöörejä, suunnittelijoita, dokumentalisteja, informaattikkoja ja tietopalvelupäälliköitä. Usein näillä ammattilaisilla on ollut ainakin kaksi tutkintoa. He ovat jonkin tieteen- tai tiedonalan asiantuntijoita - maistereita, insinöörejä, ekonomeja, tohtoreita - minkä lisäksi heillä on informaatiotyöhön valmistavaa koulutusta joko akateemisella tasolla tai jollain ammatillisella kurssilla saatua.

Monen muun tavoin minä päädyin kirjasto- ja tietopalvelualalle täysin satumatlta. Olin 23-vuotias järjestelyapulainen ja valtiotieteen ylioppilas, joka houkuteltiin perjantai-iltana maanantaiksi kirjastoon töihin. Työ Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastossa olikin ihanaa. Sain olla niiden tieteenalojen kirjojen, lehtien ja tiedon keskellä, joita opiskelin ja joista olin kiinnostunut. En kuitenkaan ajatellut kirjastoalasta ammattia itselleni, sillä haaveilin tutkijan tai toimittajan

Maria Forsman työskenteli tutkijana ja opettajana mm. Tampereen yliopistossa ja Åbo Akademiassa. Tutkimusverkostoihin ja bibliometriikkaan liittyvä väitöskirja valmistui 2005. Kuva on vuodelta 2013, jolloin Forsman valittiin Vuoden Tieteentekijäksi 2013. Kuvaaja: Helena Hiltunen

työstä. Kunnes kirjaston johtaja Hilikka Sisko Lamminen (myöh. Kuusi) toimi kohtalon sormena ja päätti puolestani, että minun pitää saada alan virkoihin vaadittava ammattipätevyys. Hän puhui minut Suomen kirjallisuuspalvelun seuran informaatiopalvelun kurssille. Mitäpä minulla oli siihen sanomista, ja niin suoritin tunnollisesti kurssin. Muutamaa kuukautta myöhemmin pääsinkin Suomen Akatemian hallintovirastoon kirjaston suunnittelijaksi.

Mikä siinä kirjastoalassa sitten niin viehätti, että unohdin haaveet toimittajan tai tutkijan urasta? Suomen Akatemiassa huomasin pian, että tässä työssähan pitää tietää kaikki! Tiedepolitiikan ja tieteen tutkimuksen kirjastoa kehittäessäni ymmärsin, että minulla oli oltava kokonaiskuva alasta. Luin kaiken käsiini saamani tiedon aina OECD:n tiedepoliittisten kokousten pöytäkirjoista tiedelehdissä olleisiin kirja-arvioihin. Seurasin kaikkea mahdollista mitä alalla tapahtui ja opin uutta terminologiaa. Pohdiskelin tieteen ja politiikan kiemuroita akatemian suunnittelijoiden ja muiden virkamiesten kanssa luultavasti kyllästymiseen asti. Olin keskellä 1970-luvun kiihkeää tiedepoliittista keskustelua.

Siinä ohessa kasvoi tiedepoliittinen kirjasto kokoelmana ja tilana, ehkä myös mielentilana. Samalla muotoutui palvelukonsepti – vaikka sellaista sanaa ei silloin käytettykään – mikä tarkoitti käytännössä sitä, että kirjaston suunnittelijana opin tuntemaan lähimpien asiakkaitteni eli Akatemian

virkamiesten ja muutaman Aakatemi-an ulkopuolisen tieteen tutkijan kiinnostuksen kohteet ja tarpeet. Saatoin vinkata heille uutuuksista ja hankkia kirjastoon keskeistä alan aineistoa. Nyt ymmärrän, miten äärettömän etuoikeutettu olin, kun sain ammattiurani alkuvuosina luoda jotain uutta ja toimia innostavassa ympäristössä ja työyhteisössä, jossa minuun luotettiin ja minua kannustettiin.

Nämä hyvät kokemukset vaikuttivat tulevaisuuteeni kirjastojen ja tiedon maailmassa. Opin tarttumaan rohkeasti sellaiseenkin, mitä ei kukaan ollut ennen tehnyt tai josta ei oikein tiedetty vielä mitään. Näin kiinnostuin myös uudelleen tutkimuksesta ja jatko-opinnoista ja halusin opettaa muillekin jostain sellaista, mitä olin itse oivaltanut.

Kun nyt olen ollut viisi vuotta eläkkeellä, katson taaksepäin elämäni kirjastojen ja tiedon maailmassa. Huomaan, miten paljon sattumalla on ollut osuutta siinä, mitä olen tehnyt ja minne mennyt. Olisinkohan koskaan ryhtynyt kirjastoalalle, ellen olisi sattunut istumaan eräänä perjantai-iltana Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kirjaston viereisellä sohvalla kun tarvittiin työntekijää? Olisinko itse keksinyt pyrkiä informaatiopalvelun kurssille nuorena opiskelijana, saati sitten että olisin sinne päässyt ilman kirjaston johtajan Hilikka Sisko Lammisen myötävaikuttamista? Entä jos en olisikaan yhtenä syyskuun iltana tavannut Suomen Akatemiassa työskennellyttä Tuula Laaksovirtaa,

joka kysyi, että olisinko kiinnostunut erään uuden kirjaston suunnittelusta?

Todella vaikea sanoa. Olinko vain sattumalta oikeaan aikaan oikeassa paikassa vai olinko aiemmin antanut jotenkin ymmärtää, että olen kiinnostunut tiedosta, tieteestä - ja kirjastoista? Tämä sattuma tuli kohdalleni 43 vuoden työurani aikana monta kertaa. Välillä se toi myös vastoinkäymisiä, mutta useammin riemukkaita kokemuksia.

Sattuma opetti myös sen, että yhdessä tekemällä saa paljon aikaan. Joskus sattuma toi kohdalle kollegan, jonka kanssa teimme jotain uutta ja rohkeaa. Joskus se vei minut yhteisöön, jossa tuettiin ja kannustettiin toinen toisiaan.

Yksin en olisi uskaltanut uskoa Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen perustamiseen 1970-luvun lopulla, mutta kun meitä oli monta innokasta tekijää, jotka sattumalta kohtasimme, me onnistuimme siinä. Ja kun tunsin, että jossain työyhteisössä johtaja asetteli kapuloita rattaisiin ja jäin yksin, luovutin ja lähdin muualle. Ja taas löysin ihmisiä, joiden kanssa oli innostavaa ja hauskaa tehdä töitä.

Joskus voi kysyä myös, että mitä jos. Entä jos en olisikaan silloin ollut

työpaikalla puhelimen ääressä, kun professori Sara von Ungern-Sternberg soitti ja kysyi, olisinko kiinnostunut tekemään väitöskirjaa Åbo Akademiassa? Olisiko hän soittanut uudelleen? Tai jos olisin epäröinyt projektipäällikkö Sep-po Saaren kysyessä, olisiko kirjastossa osaamista, jota tarvitaan bibliometrisen analyysien tekemiseen Helsingin yliopiston tutkimuksen arvioinnissa? En olisi silloin kokenut sitä iloa, mitä tuotti se, että kirjastossa lähdimme yhdessä kehittämään uudenlaista bibliometriikkaa, josta pian kehkeytyi kirjastotyön uusi muoto ja tapa.

Näitä olen monasti miettinyt. Jälkikäteen katsottuna kirjastourani saattaa näyttää johdonmukaiselta, mutta todellisuudessa se on sattumien summaa. Ehkä vain satuin olemaan oikeaan aikaan oikeassa paikassa, kun tarvittiin tekijää, ja yllytettynä uskalsin tarttua haasteisiin. Kun antaa kerran uteliaana houkutuksille pikkusormen, on vaikea vastustaa sitä seuraavalla kerralla.

Mutta mikä vetää nuoria ihmisiä tälle jatkuvasti muuttuvalle alalle, jossa koskaan ei voi tuntea olevansa valmis? Oma kokemukseni on se, että tietoasiantuntijan työ on uteliaan ja tiedonhailuisen ihmisen kutsumustyötä. Mikä onkaan hienompaa kuin se, että saa tehdä sitä mistä on aidosti kiinnostunut ja siitä vielä maksetaan palkkaa!

Maria Forsman

Maria Forsman työskenteli kirjasto- ja tietopalvelualalla vuosina vuodesta 1972 vuoteen 2015, jolloin Helsingin yliopiston kirjastossa järjestettiin hänen läksiäisensä.

Kuvaaja: Helena Hiltunen

Eva Isaksson

KIRJA-ARVOSTELU: KIRJASTOTYÖN ARVOSTUSTA RAKENTAMASSA

Yliopistokirjastoissa on jälleen kerran suuri murros meneillään. Huomattava määrä kokeneita, pitkän työuran tehneitä asiantuntijoita on jäämässä eläkkeelle. Monella eläkkeelle jäävällä kollegalla olisi varmasti paljon kerrottavaa. Maria Forsman on tämänkin ehtinyt tehdä ennen meitä - jäädä eläkkeelle ja kirjoittaa komeasta työurastaan muistelmakirjan.

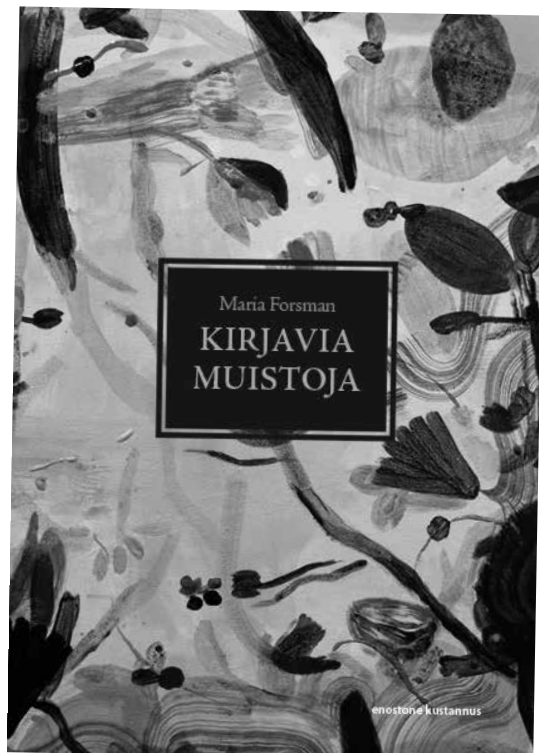
Maria Forsmanin polku kirjastoammattiin on varsin monelle kirjastokonkarille tuttu. Opiskeluaikana on päädytty kirjastoon töihin. Uuden oppiminen, tietenteko ja kirjastoihin varastoituneen tietovarannon mahdollisuudet ovat sytyttäneet vilkkaana palavan liekin, joka on kuljettanut uralla eteenpäin. Kuten Maria sanoo: ”Me informaatioalan asiantuntijat olemme tieteen tekemisen ytimessä.”

Forsmanin työura urkenee 1972 Franzeniassa, Valtiotieteiden kirjastossa. Oma urani alkoi 1981 Observatoriolla, Tähtitieteiden kirjastossa. Muistan hyvin, kuinka kirjastotyötä aloittelevan opiskelijan piti sukeltaa pahvikorttien, hyllyluokkien ja bibliografoiden maailmaan. Mahdollisuuksia avautui kollegojen ja verkostojen kautta.

Kerronta kuljettaa lukijaa Franzeniasta edelleen moneen paikkaan: Teknillisen korkeakoulun kirjastoon, Slavicaan, Suomen Akatemian kirjastoon, Tampereen yliopiston kirjastoon

ja Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon, sitten takaisin Helsinkiin Valtiotieteen kirjastoon ja Helsingin yliopiston kirjastoon. Välillä käydään myös Turussa tekemässä väitöskirjaa Åbo Academissa ja reissataan itänaapurissa. Venäjän kielen taidolla oli käyttöä yhteistyössä Neuvostoliiton tiedeakatemian alaisen Yhteiskuntatieteiden informaatioinstituutin (INTON) kanssa.

MARIA FORSMAN:
*Kirjavia muistoja. Elämäni
kirjastojen ja tieteen maailmassa.*
Enostone 2020. 247 s.

Bibliografian arvostelu Hesarissa

Ennen tietoverkkojen tuloa ei edetty mitään esihistoriallista aikaa, vaan luotiin sinnikkäästi pohjaa nykyisille järjestelmille sanastojen ja bibliografioiden kautta. Muistatko ajan, jolloin laadukas sosiaalitieteellisen tutkimuksen bibliografia, jota myös Maria Forsman oli mukana toimittamassa, arvioitiin Anto Leikolan toimesta Helsingin Sanomissa? Nykyiset tietokannat ovat huiman kyvykkäitä, mutta tähän ne eivät sentään ole yltäneet.

Vuosien varrella kirjastojen asema ja organisaatio on muuttunut paljonkin. Keskuskirjastoajattelusta luovuttiin vähitellen. Menneisyyteen ovat toivottavasti jääneet myös autoritääriset kirjastonjohtajat, joiden johtamistavoista kirjassa kerrotaan esimerkkejä. Kirjassa uutta aikaa kuvataan kirjaston asiantuntijuuden arvostuksen nousun hengessä. Vuoden 2015 leikkauksia kirjoittaja tarkastelee jo eläkkeeltä, kollegoitaan myötätuntoisesti tarkastellen.

Kohti vastuullista arviointia

Itse tutustuin Mariaan bibliometriikan kautta. Kirjassa kuvataan Helsingin yliopiston tutkimuksen ja tohtorikoulutuksen arviointia 2010–2012, mihin itsekin pääsin mukaan. Oli nimenomaan Marian ansiota, että kirjasto

sai arviointityössä niinkin keskeisen aseman ja pääsi vaikuttamaan tapaan, jolla julkaisuja arvioitiin uudella, nykytermein kuvaillen vastuullisemmalla, eri tieteenalojen erityispiirteitä kunnioittavalla tavalla.

Kokoonnuimme tuolloin Marian vetämässä opintopiirissä ja lähdimme innolla mukaan tekemään analyysijä. Hän onnistui myös järjestämään muutamalle meistä matkan Leideniin, jossa saimme tehokoulutuksen bibliometriikkaan. Sieltä saaduilla lihaksilla olikin jo mahdollista toteuttaa CWTS:n asiantuntijoiden kanssa erillinen Helsingin yliopiston julkaisujen bibliometrin tarkastelu. Sen tulosseminaarin (helmikuussa 2015) jälkeen Maria jäikin loppukeväästä eläkkeelle.

Ennen muistelmiaan hän ehti kirjoittaa bibliometriikan yleisesityksen *Julkaisut ja tieteen mittaaminen: bibliometriikan käännekohtia* (2016).

Marian kaltaisten toimijoiden ansiosta kirjastotyö on noussut nykyiseen asemaansa. Rima on korkeammalla kuin koskaan. Julkaisumetriikan alalla olemme parhaamme mukaan pyrkineet ylläpitämään kirjaston profilia bibliometriikan ja sen soveltamisen asiantuntijana.

EVA ISAKSSON

Helsingin yliopiston kirjasto
eva.isaksson@helsinki.fi

STKS: Kirjastojen rajattu toiminta turvattava poikkeusoloissa

Suomen tieteellinen kirjastoseura yhtyy Suomen kirjastoseuran kannanottoon kirjastojen rajatun toiminnan turvaamisesta poikkeusolosuhteissa. Yleisten kirjastojen ohella myös tieteellisten kirjastojen toimivat ja turvallisesti järjestetyt paikallispalvelut koronarajoitusten puitteissa ovat keskeisiä opetuksen, opiskelun ja tutkimuksen tukena. Suomen kirjastoseuran kannanotto julkaistiin 1. maaliskuuta. Siinä tuodaan esiin, miten kirjastojen viime vuonna käyttöön ottama rajattu ja lyhytaikainen asiointi on todettu turvallisiksi. Eduskunnan sivistysvaliokunta totesi tutkimuksessa tartuntatautilain muuttamista koskevassa lausunnossaan, että kirjastoissa on päästy turvalliseen toimintaan erityisjärjestelyiden avulla. Kirjastojen tärkeys on tullut esiin poikkeusaikana, ja kirjastopalvelut vähentävät koronakriisin eriarvoisia vaikutuksia yhteiskunnassa. (STKS & Suomen kirjastoseura)

Varastokirjasto säilyy itsenäisenä virastona ja pysyy Kuopiossa

Varastokirjasto jatkaa toimintaansa itsenäisenä ministeriön alaisena laitoksena ja pysyy jatkossakin Kuopiossa. Asiasta päätti opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) lokakuussa. Varastokirjaston yhdistämistä Helsingin yliopiston yhteydessä toimivaan Kansalliskirjastoon on selvitetty jo pidempään. Varastokirjastolla ja Kansalliskirjastolla on molemmilla valtakunnalliset, lakisääteiset tehtävät, joiden kustannuksista OKM vastaa. Helsingin yliopiston ehtona yhdistymiselle on ollut Varastokirjaston siirto Mikkeliin, jossa yliopistolla on muutakin toimintaa. Varastokirjasto on valtakunnallinen kirjasto, joka palvelee tieteellisiä, yleisiä ja muita kirjastoja. Varastokirjasto vähentää kirjastojen kokoelmatilatarvetta ja varmistaa sen, että kokoelmaan otettu aineisto on tiedontarvitsijoiden käytettävissä kustannustehokkaasti. (OKM)

LIBER vauhdittaa rinnakkaisjulkaisu-oikeutta

Eurooppalaisten tieteellisten kirjastojen LIBER-järjestö on julkaissut ehdotuksen lakitekstistä koskien tieteellisten julkaisujen ns. rinnakkaisjulkaisu-oikeutta (secondary publishing rights). Mallitekstillä halutaan edistää lakiin kirjattua rinnakkaisjulkaisu-oikeutta, mikä selkeyttäisi monenkirjavaa ja kustantajakohtaista rinnakkaistallennuskäytäntöä. Vastaavaa lainsäädäntöä on voimassa Ranskassa, Hollannissa, Saksassa, Belgiassa, Italiassa ja Espanjassa. LIBERin ehdotus sisältää oikeuden rinnakkaisjulkaisusta julkisesti rahoitetut tutkimustulokset ilman julkaisuviivettä (embargoa) julkaisuarkistoissa. Ehdotus on osa LIBER:in #ZeroEmbargo-kampanjaa, jolla otetaan kantaa avoimen julkaisemisen eri toteutustapojen puolesta. Ehdotuksellaan LIBER haluaa ilmaista tukensa rinnakkaisjulkaisu-oikeutta koskevan lainsäädännön edistämiseksi Euroopassa. Suomessa rinnakkaisjulkaisu-oikeutta yritetään saada osaksi tekijänoikeuslakia DSM-direktiivin (Digital Single Market) toimeenpanon yhteydessä. DSM-direktiivi hyväksyttiin EU:ssa 15. 4. 2019, ja sen tulisi olla voimassa jäsenvaltioissa kesäkuussa 2021. (Juuso Ala-Kyyny & Soile Manninen)

*”Vasta kylmän vuodenaajan
koitettua voimme tietää, että
viimeisinä lakastuvat mänty ja
syypessi.”*

– Mestari Kong

